

Inventarisatie kennisbehoefte agrarische natuurverenigingen

Annemiek van Beek
Maurice Schipper
Andries Visser

© 2004 Lelystad, Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Praktijkonderzoek Plant & Omgeving.

Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V. is niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij gebruik van gegevens uit deze uitgave.

Dit onderzoek is gefinancierd uit het DWK programma 419 Mensen en Natuur

Projectnummer: 53.00.90

Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V.

Sector Akkerbouw Groene ruimte en Vollegrondsgroente

Adres : Edelhertweg 1, Lelystad
: Postbus 430, 8200 AK Lelystad
Tel. : 0320 - 291111
Fax : 0320 - 230479
Internet : www.ppo.dlo.nl

Voorwoord

Het huidige LNV beleid laat een duidelijke omslag zien van aankoop van gronden voor de realisatie van de Ecologische Hoofd Structuur (EHS) naar beheer door particuliere grondeigenaren om de EHS te realiseren. Agrarisch natuurverenigingen (ANV's) zijn daarbij nadrukkelijk in beeld om een deel van deze beheerstaken in samenwerking met andere terreinbeheerders in te vullen. Daarnaast kunnen deze ANV's een belangrijke rol vervullen als het gaat om het slechten van de kloof tussen boer en samenleving en kunnen zij het aanspreekpunt zijn voor (lokaal) beleid betreffende plattelandsontwikkeling. Voor het goed vervullen van deze taken moeten de ANV's beschikken over voldoende kennis van zaken.

Inmiddels zijn er in Nederland circa 135 ANV's. Deze verschillen sterk van elkaar als het gaat om bijvoorbeeld leeftijd van de vereniging, het aantal leden en/of burgerleden, of het soort projecten die uitgevoerd worden. Dit laatste hangt vaak ook samen met de geografische ligging en de daarbij behorende specifieke regionale thema's die spelen. Deze verscheidenheid suggereert ook dat er binnen deze verenigingen verschillen bestaan in kennisniveau en in kennisbehoefte.

Om inzicht te krijgen of verenigingen voldoende zijn toeberust om hun taken uit te voeren en om te achterhalen waar binnen deze verenigingen de grootste kennisbehoefte bestaat is een inventarisatie uitgevoerd naar kennisbehoeften en kennisdoorstroming binnen ANV's. Als vertrekpunt is de enquête onder 87 ANV's uitgevoerd door Natuurlijk Platteland, CLM en Landschapsbeheer Nederland (2001). Aanvullend op de analyse van deze enquête zijn interviews met een aantal ANV's gehouden.

Dit rapport geeft inzicht in de belangrijkste kennisleemten bij ANV's en geeft suggesties hoe deze kunnen worden weggenomen. Voor het totstandkomen van dit rapport gaat onze dank uit naar alle agrarisch natuurverenigingen die met de enquêtes hebben meegedaan en ons van informatie hebben voorzien en naar Natuurlijk Platteland die de enquête van 2001 ter beschikking heeft gesteld voor nadere analyse.

Annemiek van Beek
Projectleider
Juni 2004

Inhoud

VOORWOORD	3
SAMENVATTING.....	7
1 INLEIDING	9
2 KENNISBEHOEFTE EN ACTIVITEITEN VAN AGRARISCH NATUURVERENIGINGEN	11
2.1 Activiteiten	11
2.1.1 Activiteiten op landelijk niveau	11
2.1.2 Activiteiten op regionaal niveau	12
2.1.3 Activiteiten per landbouwregio in Noord Nederland	13
2.2 Kennisbehoeften	15
2.2.1 Kennisbehoeften op landelijk niveau.....	15
2.2.2 Kennisbehoeften op regionaal niveau.....	16
2.2.3 Kennisbehoeften per landbouwregio in noord Nederland	17
2.2.4 Kennisbehoeften per leeftijdscategorie agrarische natuurorganisaties	18
2.2.5 Kennisbehoeften per ledensamenstelling agrarische natuurorganisaties	19
2.2.6 Telefonische interviews naar de kennisbehoefte Programma Beheer.....	21
3 VERVOLGONDERZOEK VERENIGINGEN MET BOEREN- EN BURGERLEDEN.	23
3.1 Samenstelling en organisatie van de vereniging.....	23
3.2 Projecten en knelpunten bij de uitvoering.	24
3.3 Kennis	25
3.3.1 Kennisbehoeften	25
3.3.2 Kennisbronnen.....	26
3.3.3 Expertisevelden van leden	27
3.4 Taken van leden	28
4 RESULTATEN EN CONCLUSIE.....	31
5 AANBEVELINGEN.....	35
BIJLAGE 1 : RESULTATEN VERGELIJKBARE ONDERZOEKEN	37
BIJLAGE 2 : LIGGING VAN 110 ACTIEVE ANV'S IN NEDERLAND	41

Samenvatting

De overheid wil particulieren en agrariërs meer betrekken bij beheer en ontwikkeling van de EHS en het verhogen van de kwaliteit van het buitengebied. Agrarische natuurverenigingen (ANV's) moeten hierbij een belangrijke rol (gaan) spelen. Om deze rol goed te kunnen vervullen, moeten de ANV's beschikking hebben over voldoende kennis van zaken. Met dit onderzoek wordt inzicht verkregen in de kennisbehoefte van ANV's. Het onderzoek is opgebouwd uit een analyse van een enquête uit 2001-2002 van Natuurlijk platteland, CLM en Landschapsbeheer Nederland onder een grote groep agrarische natuurverenigingen. De eerste resultaten uit deze analyse, geven een indicatie dat er verschillen in kennisbehoefte tussen ANV's met veel en zonder burgerleden zijn. Om dit duidelijk te krijgen is een aanvullend onderzoek gedaan. Om een compleet beeld te krijgen zijn in de bijlage van het rapport de belangrijkste conclusies van vergelijkbare onderzoeken toegevoegd. Op deze wijze is inzicht verkregen in de belangrijkste kennisvragen van agrarische natuurverenigingen, individuele agrariërs en andere particuliere natuurbeheerders.

Belangrijkste resultaten:

- De belangrijkste kennisvragen genoemd door bijna alle ANV's (onafhankelijk van regio en opbouw organisatie) liggen op het gebied van het Programma Beheer en overige subsidies. Bij het Programma Beheer gaat het vooral om de aanvraagprocedure en om het maken van de juiste pakketkeuze. Daarnaast liggen er kennisvragen rondom de economische, wettelijke, planologische en juridische gevolgen van de aanleg van agrarische natuur.
- Overige belangrijke landelijke kennisbehoeften zijn meer kennis over monitoring en inventarisatie gevolgd door gebiedsplannen, slootkantenbeheer en bedrijfsnatuurplannen.
- Een aantal kennisvragen zijn regiospecifiek. Zo is er bijvoorbeeld naast kennis over het Programma Beheer en subsidies in Limburg kennisbehoefte op het gebied van randenbeheer. In het Noorden op inventarisatie van natuurwaarden en in het Oosten op het opstellen van plannen. Een aantal kennisvragen zijn gerelateerd aan een kleiner gebied. Zo komen in de landbouwregio's het noordelijke zandgebied en het noordelijke weidegebied nestbescherming en kuikenoverleving naar voren als belangrijke kennisbehoefte.
- De opbouw van de organisaties is voor een deel bepalend voor de kennisbehoefte die zij hebben. Bij organisaties bestaande uit een merendeel burgerleden leek veel vraag naar kennis over erfbeplanting en bij organisaties met alleen boerenleden is veel vraag naar kennis op gebied van nestbescherming, kuikenopvang, en ganzenopvang. Uit een latere steekproef kwamen deze verschillen niet meer duidelijk naar voren. Wel lijkt het dat burgers meer interesse hebben in en zich meer willen inzetten voor aanleg, beheer en monitoren van landschapselementen en aanleg wandelpaden dan boerenleden. Vaak zijn binnen verenigingen met veel burgerleden ook meer verschillende expertises onder de leden aanwezig.
- Ook de leeftijd van de organisatie is voor een deel bepalend voor de kennisbehoefte. Jonge organisaties (tot 7 jaar) hebben relatief meer vraag naar kennis over het Programma Beheer, overige subsidies en het inventariseren van natuurwaarde. Bij oudere organisaties (>7 jaar) verschuiven de kennisvragen naar overige subsidies en beheer van landschapselementen.
- In het algemeen is er nauwelijks behoefte aan kennis over specifiek soorten- of landschapsbeheer.
- De kennisbehoeften sluiten vaak aan bij de activiteiten die binnen een organisatie al worden uitgevoerd.
- Voor toegankelijkheid en recreatie liggen de belangrijkste kennisvragen op het gebied van subsidie en wetten gevolgd door planontwikkeling.

Duidelijk is dat de kennisvragen deels landelijk zijn en deels afhankelijk zijn van de regio en opbouw van de organisatie. Doorstroom van een deel van de gevraagde kennis moet dus maatwerk zijn. Mogelijke opties, ook genoemd in de hier aangehaalde rapporten, zijn bijvoorbeeld regionale loketten, handleidingen en betere voorlichting via collega-boeren en standsorganisaties.

Een deel van bovenstaande kennisleemtes kan worden weggenomen door een overzicht te ontwikkelen die ANV's en agrariërs helpt keuzes te maken tussen de verschillende pakketten van het Programma Beheer en daarbij tevens aan te geven wat de (economische en wettelijke) gevolgen van deze beheerpakketten zijn voor het bedrijf.

Daarnaast is een overzicht gewenst waarin per type inventarisaties/monitoring staat aangegeven waar deze

kennis of expertise is in te winnen. Mogelijk kunnen beide overzicht aan elkaar gekoppeld worden.

Agrarische natuurverenigingen kunnen een breder en gevarieerder kennisniveau onder de leden bereiken, door open te staan voor meer burgerleden. Deze brengen vaak aanvullende expertise in. Daarnaast zullen ze met een grotere ledenomvang meer inzetbare mensen hebben met name op het gebied van recreatie en landschapselementen.

Kennisvragen rondom toegankelijkheid en recreatie zijn voor een groot deel weggenomen door de recent verschenen leidraad 'Uit de voeten met wandelpaden over boerenland' voor de aanleg van wandenpaden van PPO, Alterra en Animal Sciences Group.

Tot slot blijkt kennisleemte niet de belangrijkste reden te zijn om een bepaald project niet te laten doorgaan. Veelal levert financiering meer problemen op bij het beginnen van een project.

1 Inleiding

De overheid wil particulieren en agrariërs meer betrekken bij beheer en ontwikkeling van de EHS en het verhogen van de kwaliteit van het buitengebied. Agrarische natuurverenigingen moeten hierbij een belangrijke rol gaan spelen. Binnen het LNV onderzoeksprogramma 'Mensen en natuur' is hiervoor deze inventarisatie verricht naar de kennisbehoeften van agrarische natuurverenigingen. Voor het beleid is het relevant dat agrarische natuurverenigingen voldoende zijn toegerust om de toebedachte taken uit te voeren. Taken als natuurbeheer, kennisuitwisseling, slechten van kloof tussen boer en samenleving, aanspreekpunt lokaal bestuur en beleid.

Doel

Het doel van het deze inventarisatie is het verkrijgen van inzicht in de belangrijkste kennisleemten van ANV's en hoe dit gerelateerd is aan de samenstelling en geografische ligging van de verenigingen. Verder zullen aanbevelingen worden gegeven om de juiste kennis op de juiste plek te krijgen.

Leeswijzer

Voor deze analyse is gebruik gemaakt van een enquête die in 2001-2002 is uitgevoerd door Natuurlijk platteland (destijds In Natura), CLM en Landschapsbeheer Nederland onder 87 agrarische natuurorganisaties in Nederland. Een deel van de resultaten uit deze enquête is door PPO geanalyseerd op de kennisleemte en -behoefte van agrarische natuurorganisaties. In Hoofdstuk 2 is per categorie (landelijk, per regio, type vereniging etc) gefocust op de 5 hoogst scorende onderwerpen en de 5 minst scorende onderwerpen, om zo een beeld te krijgen voor welke onderwerpen vooral kennisbehoefte is en waar niet. Op basis van de 1ste resultaten is kort ingezoomd op kennisvragen over Programma Beheer en is een vervolgonderzoek uitgevoerd naar verschillen in kennisbehoefte tussen verenigingen met veel burgerleden en verenigingen met meer boerenleden. Dit vervolgonderzoek is gestart eind 2003 en begin 2004 waarbij een enquête is afgenomen onder 14 agrarische natuurverenigingen.

Bij het analyseren van de gegevens uit de enquête zijn de verschillen benadrukt tussen verenigingen met voornamelijk boerenleden en verenigingen met veel burgerleden. De resultaten hiervan staan beschreven in hoofdstuk 3. De resultaten en conclusies staan beschreven in hoofdstuk 4 en tot slot worden in hoofdstuk 5 aanbevelingen gedaan om het kennisniveau te verhogen bij Agrarisch Natuurverenigingen. In bijlage 1 staan resultaten van 3 recente onderzoeken naar kennisleemte bij agrarisch en particulier natuurbeheer.

2 Kennisbehoeften en activiteiten van agrarisch natuurverenigingen

De gegevens in dit hoofdstuk komen uit een nadere analyse van de enquête onder 87 verenigingen uitgevoerd door Natuurlijk Platteland, CLM en Landschapsbeheer Nederland.

2.1 Activiteiten

In deze paragraaf staan de activiteiten beschreven die door de verschillende agrarische natuurverenigingen worden uitgevoerd. De activiteiten worden hier in beeld gebracht om vervolgens te kijken of de kennisbehoeften hieraan gerelateerd kunnen worden. De activiteiten zijn op te delen in 2 thema's; agrarisch natuur- en landschapsbeheer en toegankelijkheid. De activiteiten zijn per thema op verschillende manieren vergeleken. Als eerste is gekeken naar de activiteiten over alle organisaties heen; een landelijk overzicht, daarnaast zijn de activiteiten weergegeven per regio en tot slot is de regio noord verder uitgediept in 3 kleinere landbouwregio's. De resultaten zijn weergegeven in tabellen en grafieken. Bij het thema agrarisch natuur- en landschapsbeheer is, vanwege het hoge aantal verschillende activiteiten, gekozen voor een opzet waarbij per regio de 5 meest uitgevoerde en de 5 minst uitgevoerde activiteiten worden weergegeven.

2.1.1 Activiteiten op landelijk niveau

Op landelijk niveau vinden op het gebied van agrarisch natuur- en landschapsbeheer diverse activiteiten plaats. De percentages zijn gebaseerd op aantallen verenigingen die aangegeven hebben met een activiteit bezig te zijn.

Tabel 2.1 : Activiteiten agrarisch natuur & landschapsbeheer op landelijk niveau

Landelijk 5 meest uitgevoerde activiteiten	% organisaties	Landelijk 5 minst uitgevoerde activiteiten (beheer)	% organisaties
Perceel & randenbeheer	78	Ringslang	2
Beheer landschapselementen	64	Ooievaar	1
Weidevogelbeheer	59	Hamster	1
Erfbeplanting	49	Natuurbraak	1
Slootkantenbeheer	49	Heide	0

(Totaal 87 organisaties)

Landelijk gezien houden veel organisaties zich bezig met de activiteiten perceel- en randenbeheer en het beheer van landschapselementen. Activiteiten rondom soortenbeheer vinden duidelijk minder plaats.

Voor activiteiten op het gebied van recreatie activiteiten geldt dat in het hele land verenigingen zich voornamelijk richten op het bezoeken van agrarische bedrijven en wandelactiviteiten. Bij overige worden activiteiten genoemd als: fietstochten, informatie centrum archeologie en natuur, kamperen bij de boer, vogelkijkhutten en excursies voor burgers.

Tabel 2.2 : Activiteiten recreatie op landelijk niveau

Landelijk uitgevoerde activiteiten	% organisaties
Bezoeken aan boerderijen en demobedrijven	63
Wandelen	49
Overige	37
Fietsen	33
Varen	12

(Totaal 49 van de 87 verenigingen (56%) is actief met recreatieve activiteiten)

2.1.2 Activiteiten op regionaal niveau

Om te kijken of de activiteiten regiospecifiek zijn, zijn hieronder de activiteiten per regio weergegeven. De indeling van de regio's is gebaseerd op de gewesten van Natuurlijk Platteland.

Tabel 2.3 : Activiteiten agrarisch natuur & landschapsbeheer op regionaal niveau

Top 5 uitgevoerde activiteiten per regio					
Activiteiten	Zuid % organisaties	West % organisaties	Oost % organisaties	Noord % organisaties	Limburg % organisaties
Landschapselementen	85	50	80	54	78
Perceel & randen	92	92	67	73	
Erfbeplanting	62		80		56
Weidevoegebeheer		88		62	
Akkerrandbeheer	77				67
Slootkant beheer		79		46	
Perceelrandbeheer	46				56
Maaidatum		75			
Poel			67		
Houtwal			67		
Gebiedsplan					67
Bedrijfsnatuurplan				50	

(zuid 13 organisaties; west 24 organisaties; oost 15 organisaties; noord 26 organisaties; Limburg 9 organisaties)

In onderstaande tabel staan per regio de niet uitgevoerde natuur- en landschapsactiviteiten als gekleurde vlakken aangegeven.

Tabel 2.4 : Niet uitgevoerde activiteiten agrarisch natuur- en landschapsbeheer op regionaal niveau

Niet uitgevoerde activiteiten per regio					
Activiteiten	Zuid	West	Oost	Noord	Limburg
Zwarte stern					
Ringslang					
Ooievaar					
Natuurbraak					
Heide					
Hamster					
Wegbermen					
Bosrand					
Roofvogel					
Dijk					
Moeras					
Maaidatum					
Ganzen					
Bos					

(zuid 13 organisaties; west 24 organisaties; oost 15 organisaties; noord 26 organisaties; Limburg 9 organisaties)

Activiteiten rondom het beheer van landschapselementen en perceel- en randenbeheer worden door veel organisaties in alle regio's uitgevoerd. Deze zijn dus niet regio gebonden. Een aantal activiteiten zijn juist

wel regio gebonden. Zo doen veel organisaties in de meer open gebieden in het westen en het noorden aan weidevogelbeheer en is er in het kleinschalige oosten veel aandacht voor landschapselementen zoals houtwallen en poelen. Het overzicht met de vijf meest uitgevoerde activiteiten per regio bestaat veelal uit het beheren van landschapselementen. Uit het overzicht met niet uitgevoerde activiteiten blijkt duidelijk dat soortenbeheer weinig wordt toegepast. Het lokale karakter van soortenbeheer komt hier ook duidelijk naar voren. Zo worden alleen in het westen activiteiten verricht rondom de zwarte stern en voor de hamster en ganzen alleen in Limburg.

Activiteiten in het kader van recreatie zijn gekoppeld aan de fysieke kenmerken van de gebieden (zie figuur 2.1). In het zuiden, westen en oosten wordt veel georganiseerd voor wandelaars. Het waterrijke westen met talrijke meren en waterlopen biedt veel mogelijkheden voor diverse vormen van varen. In het gehele land worden agrarische bedrijven bezocht en vooral in het westen, zuiden en Limburg stellen boerderijen zich hiervoor open. Opvallend is dat de verenigingen in Limburg breed georiënteerd zijn met nevenactiviteiten als kamperen bij de boer en fietsroutes. Voornamelijk in Limburg en het oosten van Nederland worden activiteiten gericht op fietsen.

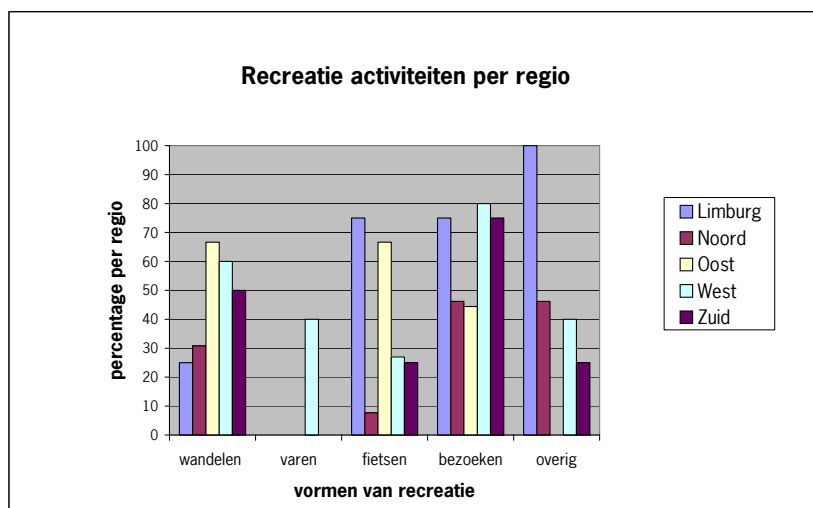

Fig.2.1

(zuid 8 organisaties; west 15 organisaties; oost 9 organisaties; noord 13 organisaties; Limburg 4 organisaties)

2.1.3 Activiteiten per landbouwregio in Noord Nederland

Hieronder is regio noord verder uitgesplitst in 3 kleine landbouwregio's. Ook hier is een tabel met per regio de vijf meest uitgevoerde activiteiten en per regio de niet uitgevoerde activiteiten.

Ook hier geldt dat er binnen alle drie de kleinere landbouwregio's uit de regio noord (zie 2.1.2) veel aandacht is voor het beheer van perceel- en randenbeheer en landschapselementen. De 5 meest uitgevoerde activiteiten in regio noord behoren in de meeste landbouwregio's ook tot hun top 5. Er zijn een aantal activiteiten bijgekomen zoals gebiedsplan, houtwal en erfbeplanting, waarvan houtwallen duidelijk een regiospecifiek landschapselement is voor het noordelijke zandgebied. Ook hier is duidelijk dat de meeste activiteiten liggen op het gebied van beheer perceelsranden en landschapselementen en de minste activiteiten op soortenbeheer en/of beheer van specifieke landschapselementen. Activiteiten die niet worden uitgevoerd passen ook niet in regio noord. Verder is er tussen de 3 landbouwregio's weinig onderscheid. Wel komt naar voren dat er alleen in het kleinschalige noordelijk zandgebied aandacht is voor hagen en geen aandacht voor ganzen.

Tabel 2.5 en 2.6: Activiteiten agrarisch natuur- & landschapsbeheer per landbouwregio

Top 5 uitgevoerde activiteiten per landbouwregio in noord Nederland			
Activiteiten	Noordelijk zeeklei % organisaties	Noordelijk zand % organisaties	Noordelijk weide % organisaties
Perceel & randenbeheer	57	90	75
Landschapselementen	57	70	
Erfbeplanting		60	
Sloot	57		75
Weidevogelbeheer		70	50
Gebiedsplan			75
Houtwal		70	
Bedrijfsnatuurplan	57		

(noordelijk zeeklei 7 organisaties; noordelijk zand 10 organisaties; noordelijk weide 4 organisaties)

Niet uitgevoerde activiteiten per landbouwregio in noord Nederland			
Activiteiten	Noordelijk zeeklei	Noordelijk zand	Noordelijk weide
Zwarte stern			
Ringslang			
Ooievaar			
Heide			
Hamster			
Wegbermenbeheer			
Natuurbraak			
Moeras			
Dijk			
Bosrand			
Roofvogel			
Haag			
Ganzen			
Botanisch beheer			
Bos			
Maaidatum			
Knotboom			
Hakhout			
Erfbeplanting			
Akkerrand			

In de noordelijke regio zijn 10 verenigingen van de 24 actief met één of meer vormen van recreatie. Het Noordelijk zeekleigebied heeft het grootste aanbod aan activiteiten. Wandelen en het bezoeken van een agrarisch bedrijf en informatiecentrum zijn de meest voorkomende activiteiten in de regio Noord. Dit is terug te vinden in de grafiek van paragraaf 2.1.2.

Tabel 2.7 : Aantal verenigingen die actief zijn op gebied van recreatie, per landbouwregio in Noord Nederland

	Noordelijk zeeklei	Noordelijk zand	Noordelijk weide
Wandelen	1	1	1
Fietsen	1	1	0
Bezoeken	2	2	0
Overige	2	0	2

Aantal verenigingen actief in Noord Nederland.

2.2 Kennisbehoeften

Evenals bij de activiteiten zijn ook de kennisbehoeften opgedeeld in 2 thema's; agrarisch natuur- en landschapsbeheer en toegankelijkheid. De kennisbehoeften zijn per thema op verschillende manieren vergeleken. Als eerste is gekeken naar de landelijke kennisbehoefte, daarnaast zijn de kennisbehoefte weergegeven per regio en vervolgens is dit voor de regio noord verder opgesplitst in 3 kleinere landbouwregio's. Bij het thema agrarisch natuur- en landschapsbeheer is vanwege het hoge aantal verschillende kennisvragen, veelal gekozen om alleen de opvallende kennisvragen weer te geven. Vaak zijn dit de 5 belangrijkste en de 5 geringste kennisbehoeften per groep (regio of opbouw organisatie). Tot slot is ook gekeken naar relaties tussen kennisbehoefte en leeftijd en de ledensamenstelling van de agrarische natuurorganisaties. De gemiddelden van de mate van kennisbehoefte zijn gebaseerd op de organisaties die in de enquête aangeven hebben behoefte aan kennis te hebben. Organisaties die niets hebben aangegeven zijn hierin dus niet meegenomen.

2.2.1 Kennisbehoeften op landelijk niveau

Tabel 2.8 : Kennisbehoefte agrarisch natuur & landschapsbeheer op landelijk niveau

Belangrijkste landelijke kennisbehoeften	Mate van kennisbehoefte (gemid.)	Landelijke top 5 van geringste kennisbehoeften	Mate van kennisbehoefte (gemid.)
Algemeen subsidie	4,1	Bosperceel	2,2
Programma Beheer	3,9	Ringslang	2,0
Inventariseren natuurwaarden	3,7	Heideperceel	1,9
Monitoring	3,7	Hamster	1,8
Gebiedsplan	3,6	Wegbermen	1,6
Slootkanten beheer	3,6		
Landschapselement	3,5		
Perceelrandenbeheer	3,5		
Bedrijfsnatuurplan	3,4		
Maaibeheer	3,3		
Kuiken overleving	3,2		
Nestbescherming	3,2		
Botanisch beheer	3,1		
Akkerrandenbeheer	3,1		

1 = onbelangrijk 3 = matig belangrijk 5 = belangrijk (Totaal 87 organisaties)

In de eerste kolom staan alle onderwerpen waar over alle organisaties heen de meeste vragen liggen. Landelijk gezien liggen de belangrijkste vragen rondom subsidies in het algemeen en het Programma Beheer en daarna bij het inventariseren en monitoren van natuurwaarden. Verder komen in de lijst onderwerpen voor over het beheer van natuur en landschapselementen en enkele onderwerpen over inrichting zoals gebiedsplan en bedrijfsnatuurplan. De onderwerpen waar de minste vraag naar kennis ligt zijn veelal specifiek en regiogebonden. Rondom deze onderwerpen vinden ook weinig activiteiten plaats (zie 2.1.1).

In totaal geven 62 van de 87 verenigingen aan kennisbehoefte te hebben over toegankelijkheid. Landelijk worden alle aspecten van toegankelijkheid belangrijk geacht waarvan subsidies het meest wordt genoemd. Over verzekeringen en aankleding van paden worden minder vragen gesteld dan de andere aspecten.

Tabel 2.9 : Kennisbehoefte toegankelijkheid op landelijk niveau

	Gemiddelde kennisbehoefte	Aantal verenigingen
Subsidies	4.0	57
Wetgeving	3.7	56
Planontwikkeling	3.4	57
Verzekeringen	3.1	49
Aankleding paden	3.2	52

2.2.2 Kennisbehoeften op regionaal niveau

Een landelijke benadering kan er toe leiden dat de specifieke regionale kennisbehoefte niet naar voren komt. Daarom is een opsplitsing gemaakt naar regio's. In onderstaande figuren is gekozen om de mate van kennisbehoefte van de verschillende regio's voor één onderwerp te stapelen. Een regio kan maximaal 5 punten toekennen aan een onderwerp. Indien alle regio's een onderwerp belangrijk vinden kan daardoor maximaal 25 punten worden gescoord.

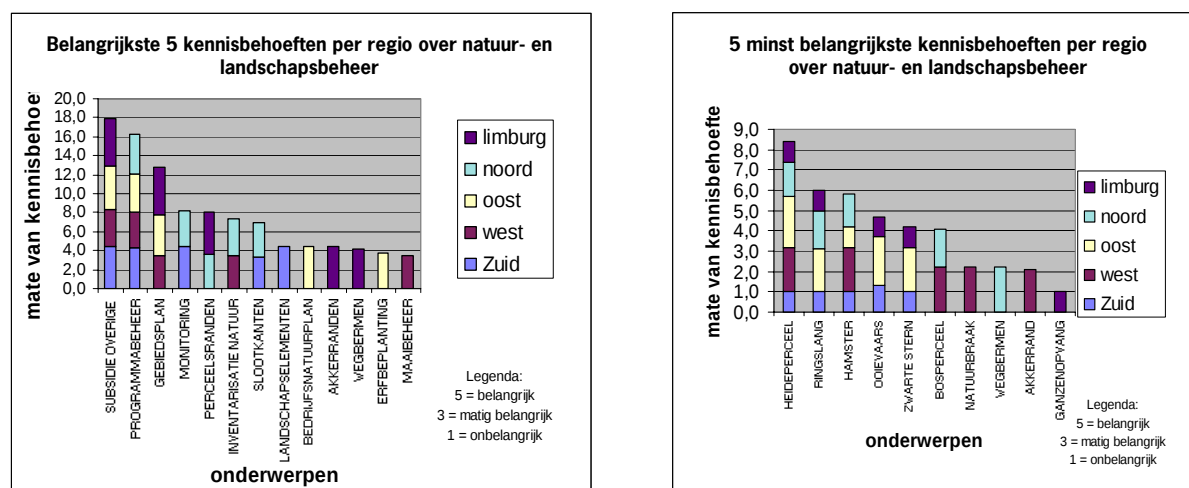

Fig. 2.2 en 2.3.

(zuid 13 organisaties; west 24 organisaties; oost 15 organisaties; noord 26 organisaties; Limburg 9 organisaties)

Evenals op landelijk niveau hebben de agrarische natuurorganisaties op regionaal niveau ook een hoge kennisbehoefte over subsidies en het Programma Beheer. Deze onderwerpen zijn dus niet regiospecifiek. Toch zijn er per regio wel een paar trends uit te halen. Zo liggen de kennisbehoefte naast subsidies en het Programma Beheer in het oosten vooral op het gebied van het opstellen van plannen voor gebied, bedrijf en erf. In Limburg gaat de kennisbehoefte uit naar verschillende vormen van randenbeheer en in het noorden naar de inventarisatie van natuurwaarden. Vaak liggen de kennisvragen op het gebied van onderwerpen waarmee de regio al actief is (zie 2.1.2). Een uitzondering hierop is de regio zuid. Hier is kennisbehoefte naar slootkantenbeheer terwijl pas 33% van de organisaties in die regio actief is op dit gebied. Wat tot slot ook hier weer opvalt, is dat de minste kennisbehoeften liggen bij specifiek soortenbeheer. Dit zijn ook vaak onderwerpen waarover geen activiteiten plaatsvinden in de regio's (zie 2.1.2). Deels is dit vanwege regiogebondenheid van een aantal onderwerpen.

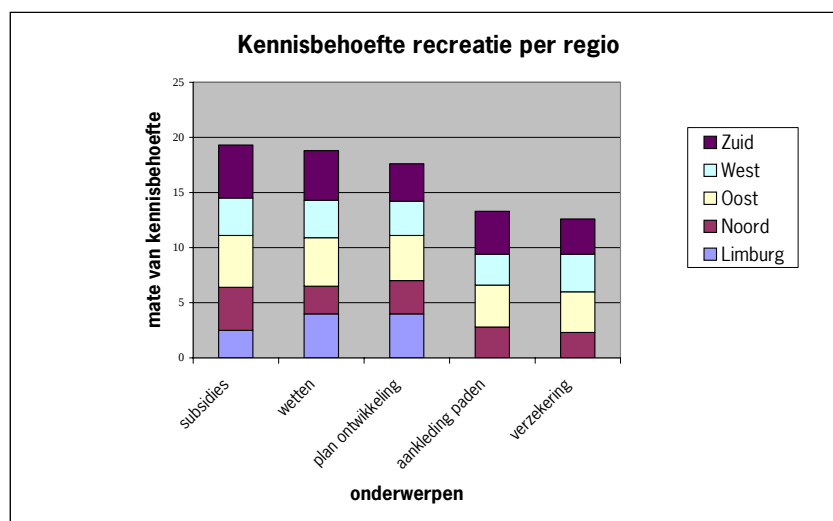

Fig. 2.4

De kennishoofte voor toegankelijkheid uitgewerkt per regio levert een aantal verschillen (zie figuur 2.4). In het oosten en zuiden van het land wordt veel belang gehecht aan subsidies en wetten. In Limburg leven geen vragen over de aankleding van paden en verzekeringen. In het Oosten van Nederland is de kennishoofte gemiddeld het grootst. In het Noorden en Limburg is de vraag naar kennis over toegankelijkheid gemiddeld lager dan in de rest van Nederland.

2.2.3 Kennishooften per landbouwregio in noord Nederland

Voor één regio is de kennishoofte verder uitgewerkt. Binnen regio noord zijn per gebied verschillen te zien.

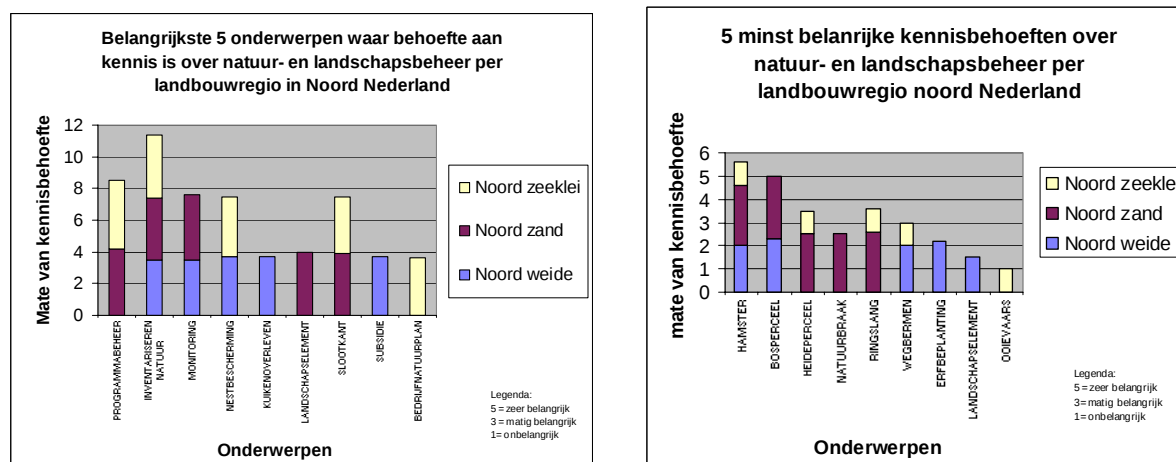

Fig. 2.5 en 2.6

(noordelijk zeekelei 7 organisaties; noordelijk zand 10 organisaties; noordelijk weide 4 organisaties)

Binnen alle drie de kleinere landbouwregio's uit de regio noord is behoefte aan kennis over inventariseren van natuur, daarna het Programma Beheer en slootkantenbeheer. De 5 belangrijkste onderwerpen in regio noord (2.2.2) behoren in de meeste landbouwregio's ook tot hun top 5. Er zijn een aantal onderwerpen bijgekomen waarvan er een aantal specifiek zijn voor een landbouwregio. Dit geldt voor vragen rondom nestbescherming en kuikenoverleving in het noordelijke zand en noordelijk weide gebied. De kennisvragen liggen veelal wel op het gebied van onderwerpen waarmee de landbouwregio al actief is (zie 2.1.3) of hiermee raakvlakken heeft. Een kleine uitzondering hierop is de landbouwregio noordelijk zand. Hier is duidelijk kennishoofte naar slootkantenbeheer terwijl pas 40% van de organisaties in die landbouwregio

actief is op dit gebied. Hetzelfde geldt voor de noordelijke zeelei. Als belangrijke kennisbehoefte komt hier nestbescherming naar voren. Slechts 43% van de organisaties in deze landbouwregio zijn hiermee al mee bezig. De minste kennisbehoefte liggen ook hier rondom soortenbeheer en/of beheer van specifieke landschapselementen.

Uit onderstaande grafiek (2.7) is af te lezen dat subsidie voor toegankelijkheid ook in de Noordelijke regio nog het belangrijkste onderwerp is. In tegenstelling tot het landelijke beeld blijkt hier veel aandacht te bestaan voor planontwikkeling en de technische aspecten van route gebonden vormen van recreatie. Onder de verenigingen in het noordelijke zandgebied leven de meeste vragen over toegankelijkheid voor recreatie. In het Noordelijk weide gebied is de kennisbehoefte kleiner dan in de andere gebieden.

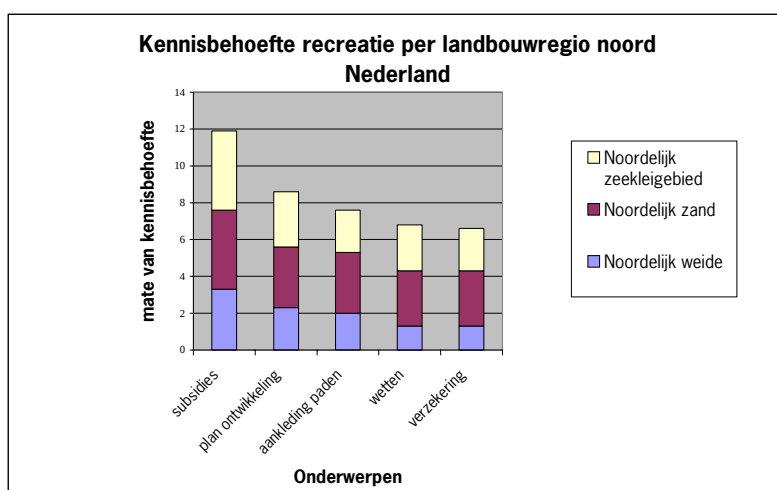

Fig. 2.7

2.2.4 Kennisbehoeften per leeftijdscategorie agrarische natuurorganisaties

Om te zien of de kennisbehoefte afhankelijk is van de ouderdom van de vereniging is dit per leeftijdscategorie bepaald.

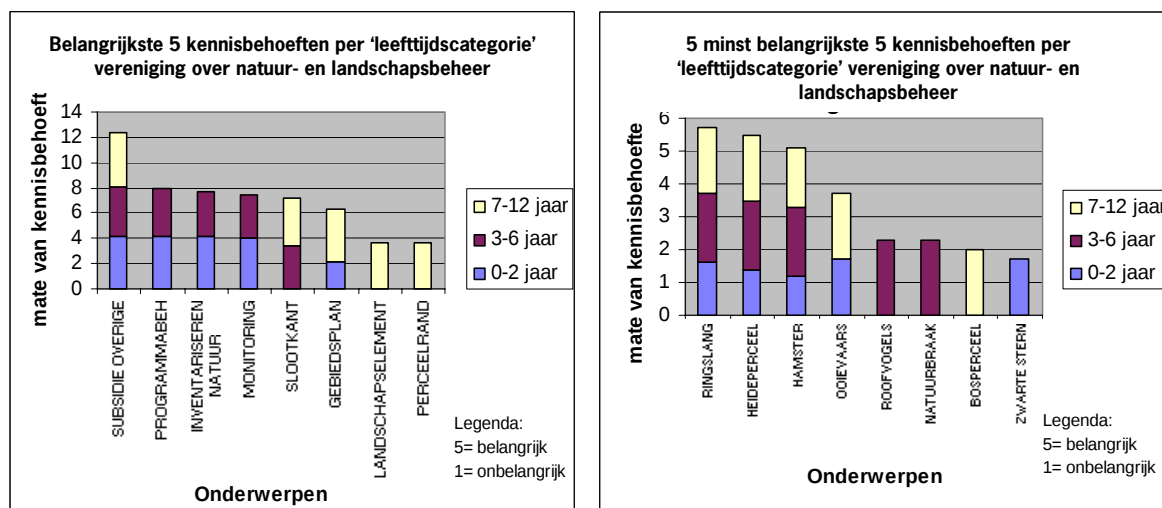

Fig. 2.8 en 2.9

(7-12 11 organisaties; 3-6 47 organisaties; 0-2 27 organisaties)

Informatie over subsidie blijft belangrijk ongeacht de leeftijd van de organisaties. Bij jongere organisaties tot 7 jaar ligt de kennisbehoefte vooral rond het Programma Beheer en andere subsidies en het inventariseren van natuurwaarde. Deze lijn verschuift bij organisaties ouder dan 7 jaar naar kennisbehoefte over overige

subsidies en het beheren van landschapselementen. Informatie over het Programma Beheer en inventarisatiemethode is dan minder belangrijk geworden. Bij de minst belangrijke kennisbehoefte komen geen duidelijke verschillen tussen de leeftijdscategorieën naar voren. Wel is ook hier weer te zien dat er weinig vraag is naar kennis over soortenbeheer.

Tabel 2.10 : Kennisbehoeften toegankelijkheid van het platteland op landelijk niveau

	0 – 2 jaar	3 – 6 jaar	7 – 12 jaar
Wetgeving	4.2	3.5	3.8
Subsidie	4.2	3.9	4.2
Planontwikkeling	3.6	3.1	3.8
Verzekeringen	4.4	2.8	3.3
Aankleding pad	3.8	3.1	3.3
<i>Gemiddeld</i>	<i>4,0</i>	<i>3,3</i>	<i>3,7</i>

Het verschil in kennisbehoefte over toegankelijkheid tussen verenigingen die kort en wat langer bestaan is gering (zie tabel 2.10). Wel is de behoefte aan kennis van toegankelijkheid bij de drie categorieën tamelijk hoog. Gemiddeld hebben verenigingen van 0 tot 2 jaar iets meer kennisbehoefte dan de oudere verenigingen over verzekeringen, subsidies en wetten. Oudere verenigingen hebben lijken meer belangstelling te hebben voor planontwikkeling.

2.2.5 Kennisbehoeften per ledensamenstelling agrarische natuurorganisaties

Sommige verenigingen hebben burgerleden. Wellicht spelen deze een rol bij het leveren van specifieke kennis. In onderstaande grafieken is gekozen om indien een kennisbehoefte bij één van de 2 groepen tot de top 5 behoort, voor beide groepen de mate van kennisbehoefte weer te geven. Uit de figuur is af te leiden dat kennisbehoefte gedeeltelijk afhankelijk is van de ledensamenstelling van de organisaties. Zo wordt kennis rondom het Programma Beheer, overige subsidies en gebiedsplannen zowel door organisaties met alleen maar boeren en organisaties met meer dan de helft burgers, belangrijk gevonden. Over de onderwerpen kuikenoverleving, nestbescherming en erfbeplanting zijn de meningen wel verdeeld. Organisatie bestaande uit 100% boerenleden hebben een hoge kennisbehoefte aan nestbescherming, kuikenoverleving en ganzenopvang. Organisatie met > 50% burgerleden vinden deze onderwerpen minder belangrijk. Omgekeerd geldt dit voor kennis rondom erfbeplanting. Erfbeplanting wordt belangrijk gevonden door organisaties met >50% burgerleden en bij de organisaties met 100% boerenleden valt dit onderwerp onder de 5 minst belangrijke kennisbehoefte. Verder is ook hier te zien dat er weinig vraag is naar kennis over soortenbeheer en specifieke elementen zoals heide- en bospercelen.

In Fig. 2.13 is aangegeven waar de verenigingen met- én zonder burgerleden zich bevinden.

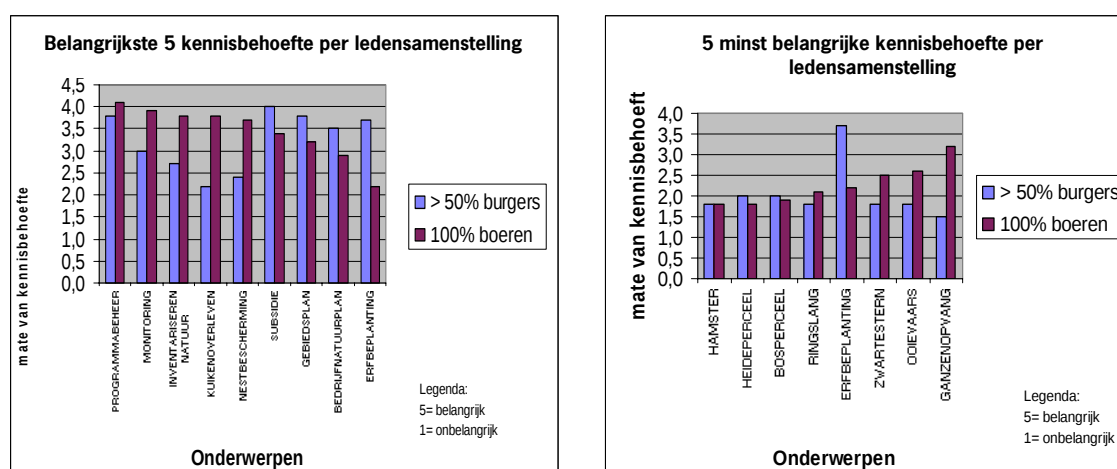
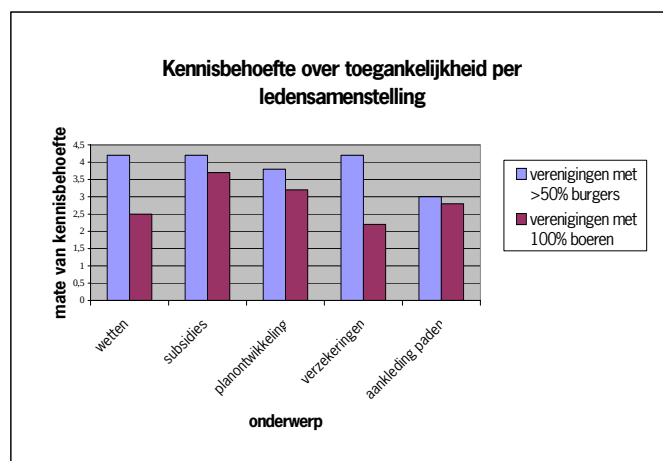

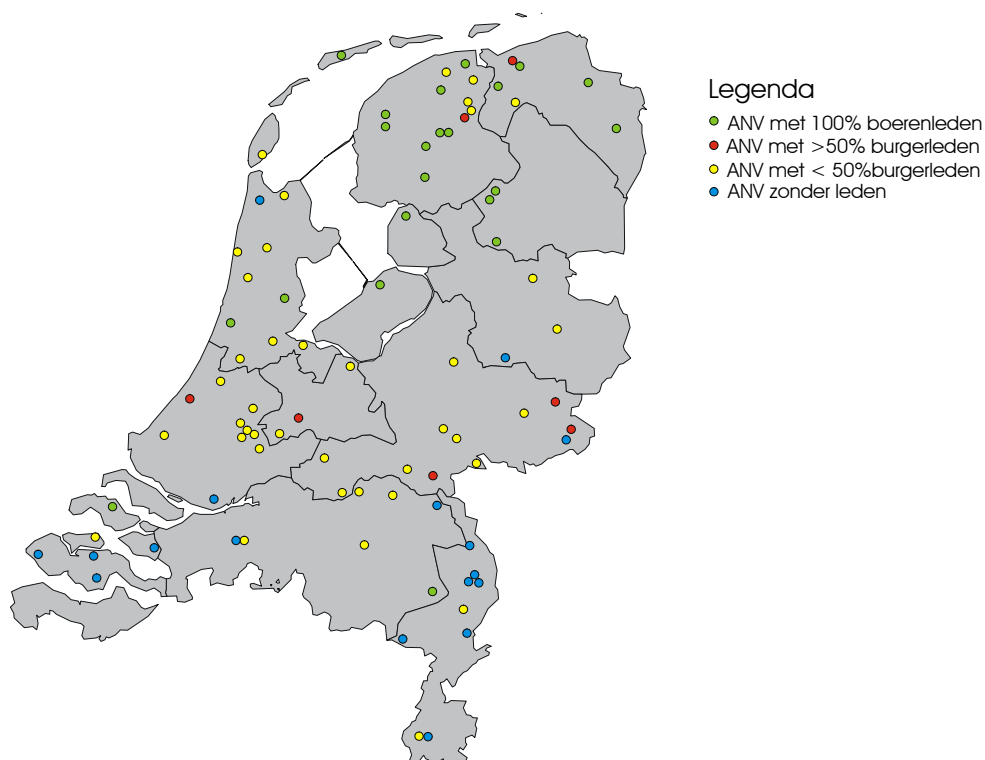
Fig. 2.10 en 2.11

(>50% burgers 7 organisaties; 100% boeren 22 organisaties)

Fig. 2.12

Voor toegankelijkheid geldt dat verenigingen met > 50% burgers geven aan over alle onderwerpen kennisbehoefte te hebben. Vooral over wetten, subsidies en verzekeringen willen ze informatie. Verenigingen die voor 100 % bestaan uit boeren zijn vooral geïnteresseerd in subsidies en planontwikkeling.

Figuur 2.13 Ligging van de 87 ondervraagde agrarisch natuurverenigingen (zie bijlage 1 voor ligging 110 actieve agrarisch natuurverenigingen in Nederland)

2.2.6 Telefonische interviews naar de kennisbehoefte Programma Beheer

De belangrijkste vragen liggen op het gebied van het Programma Beheer. Via een aantal telefonische gesprekken met diverse agrarische natuurverenigingen is getracht de kennisvragen voor dit onderwerp verder uit te diepen. In deze gesprekken kwam naar voren dat de aanvraagprocedure van het Programma Beheer een probleem is. Het is veel papierwerk, vaak krijgt men de aanvraag terug omdat deze niet goed blijkt te zijn ingevuld. Verder is het voor agrarische natuurverenigingen niet altijd duidelijk voor welk pakket zij het beste kunnen kiezen, het gaat dan vooral om pakketten die veel op elkaar lijken (bv kruidenrijk weiland of bont weiland). Tot slot is het niet duidelijk hoe de geldstromen mogen lopen tussen agrarische natuurorganisatie en individuele boeren. Het Programma Beheer is recent aangepast. Mogelijk zijn hierdoor een aantal van de bovengenoemde problemen opgelost, maar zijn ook weer nieuwe problemen ontstaan. Het is dan ook aan te raden na verloop van tijd een nieuwe inventarisatie naar Programma Beheer uit te voeren.

3 Vervolgonderzoek verenigingen met boeren- en burgerleden.

Na het analyseren van de eerste enquête, die inging op de inspanningen van de agrariërs en de kennisbehoefte en activiteiten van agrarische natuurverenigingen, kwamen er verschillen in kennisbehoefte naar voren tussen organisaties met veel burgerleden t.o.v. organisaties met alleen boerenleden. Bij verenigingen met meer burgerleden waren er indicaties dat er minder behoefte aan ecologische kennis is. De redenen voor deze verschillen zijn niet uit de eerste enquête op te maken en zijn verder onderzocht door middel van een steekproef onder verenigingen met veel burgerleden en verenigingen met meer boerenleden.

Met deze nieuwe inventarisatie werd door middel van een enquête ingegaan op de volgende vragen:

- Zijn er verschillen in de kennisbehoefte tussen verenigingen met veel burgers en verenigingen met meer boeren?
- Halen verenigingen met veel burgers hun kennis uit dezelfde bronnen als verenigingen met meer boeren?
- Zijn er verschillen in activiteiten die de leden uitvoeren binnen beide typen verenigingen?

Het doel van dit vervolgonderzoek is het in beeld brengen wat de kennisbehoeften en -leemten van agrarische natuurverenigingen zijn en hoe dit eventueel verschilt tussen verenigingen met alléén boerenleden en verenigingen met zowel boeren- als burgerleden.

3.1 Samenstelling en organisatie van de vereniging.

In figuur 3.1. is de ledensamenstelling van de geënquêteerde verenigingen weergegeven. De verenigingen zijn voor de enquête opgesplitst in 2 groepen: verenigingen met meer boerenleden (> 81% = boer) en verenigingen met veel burgerleden (> 46% burgerleden).

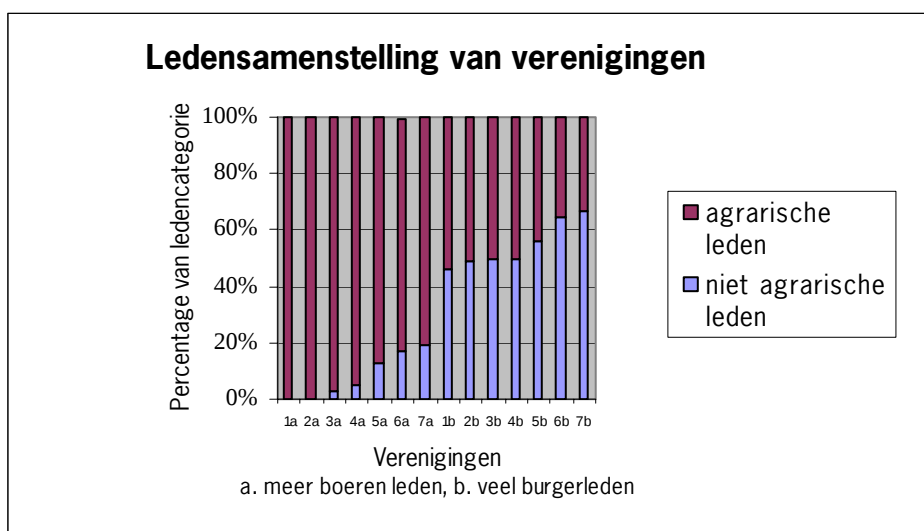

Fig. 3.1

Verenigingen met meer burgerleden hebben over het algemeen een groter ledenaantal dan verenigingen met meer boeren (250 vs. 80) en hebben ook meer donateurs dan boerenverenigingen.

Het stemrecht is nagenoeg overal gelijk voor zowel boeren- als burgerleden. Bij één van de verenigingen

met veel burgerleden wordt de stem van een agrarisch lid dubbel geteld. De opkomst van leden bij een ledenvergadering lijkt bij een vereniging met meer boeren hoger (gemiddeld 57%) dan bij een vereniging met veel burgers (gemiddeld 30 %).

In aantallen is de gemiddelde opkomst bij verenigingen met meer boeren 40 leden. Bij verenigingen met veel burgers is de opkomst 55 leden.

Voor beide type verenigingen geldt dat de meeste leden tussen de 41 en 50 jaar zijn.

Van de verenigingen met veel burgerleden woont gemiddeld 62% van die burgerleden in het buitengebied. Daarmee wordt het wonen buiten de bebouwde kom bedoeld.

3.2 Projecten en knelpunten bij de uitvoering.

Het lidmaatschap van burgerleden resulteert wellicht in de inbreng van nieuwe of andere kennis en vaardigheden. Dit zou zich dan kunnen vertalen in andere, of een breder scala aan projecten die worden opgepakt door de vereniging. Daarnaast zou de inbreng van burgerleden invloed kunnen hebben op de doorlooptijd van initiatief van een project tot de start van het project (de planfase). In tabel 3.1 staan projecten die door de verenigingen meerdere keren zijn genoemd. De projecten die het meest door verenigingen met meer boerenleden worden uitgevoerd zijn: Weidevogelprojecten en Cursussen. Projecten die vooral door verenigingen met veel burgerleden worden uitgevoerd zijn: Erfbeplanting, Waterbeheer en Beheer landschapselementen van bomen en struiken. Voor een deel is dit te verklaren door de geologische ligging van de geïnterviewde verenigingen. Hoewel bij het samenstellen van de groepen rekening is gehouden met de ligging, zitten in de groep met veel boerenleden iets meer verenigingen die liggen in een open weide gebied dan in de groep met veel burgerleden. Dit verschil in samenstelling is echter niet groot, waardoor kan worden gezegd dat ook de participatie van burgerleden voor een deel leidt tot andere projecten die worden opgepakt.

Tabel 3.1 : Uitgevoerde projecten en de doorlooptijd

Projecten	Aantal keer door vereniging boeren genoemd	Aantal keer door vereniging burgers genoemd	Totaal aantal keer	Gemiddelde doorlooptijd vereniging boeren	Gemiddelde doorlooptijd vereniging burgers
Erfbeplanting	2	4	6	1 - 2 jr.	½ - 1 jr.
Weidevogelprojecten	4	0	4	½ - 1 jr.	-
Water	0	4	4	-	½ - 1 jr.
Cursussen	3	1	4	½ - 1 jr.	1 - 2 jr.
Akkerranden	1	1	2	binnen ½ jr.	½ - 1 jr.
Inrichting landschapselementen van bomen en struiken	1	2	3	langer dan 2 jr.	½ - 1 jr.
Beheer landschapselementen van bomen en struiken	0	3	3	-	binnen ½ jr.
Ecologische Verbindingszones	1	1	2	langer dan 2 jr.	langer dan 2 jr.
Projectplan SAN	1	1	2	½ - 1 jr.	1 - 2 jr.
Programma Beheer	0	2	2	-	1 - 2 jr.
Gebiedsplan / landschapsbeleidsplan	0	2	2	-	1 - 2 jr.
Proeftuinen	1	1	2	½ - 1 jr.	½ - 1 jr.

De periode die ligt tussen een initiatief en de start van een project lijkt afhankelijk van het project te verschillen tussen de 2 typen verenigingen. Uit de gegevens blijkt niet dat de inbreng van burgerleden resulteert in een snellere planfase.

Voor het openstellen van boerenland lopen de interessen uit één. 4 van de 7 burgerverenigingen hebben al openstelling van boerenland gerealiseerd. Deze verenigingen zijn op één na allemaal geïnteresseerd in openstelling. Bij boerenverenigingen is nog nauwelijks land opengesteld voor wandelaars. Wel zijn 3 van de 7 verenigingen geïnteresseerd in het openstellen van hun land. Voorzichtig kan uit deze gegevens worden vastgesteld dat burgerverenigingen actiever zijn dan boerenverenigingen op het gebied van openstelling voor wandelaars.

Agrarische natuurverenigingen zijn in de meeste gevallen afhankelijk van de vrijwillige bijdrage van leden of andere vrijwilligers die meewerken aan de uitvoering van projecten. Omdat de meeste verenigingen geen betaalde arbeidskrachten in dienst hebben is het belangrijk dat de continuïteit van de projecten gewaarborgd blijft. Toch kunnen er allerlei redenen zijn waardoor een project geen doorgang kan vinden.

Tabel 3.2 : Knelpunten bij projecten

Genoemde redenen	Aantal keer verenigingen met boeren	Aantal keer verenigingen met burgers	Totaal aantal keer genoemd	Projecten
Onvoldoende financiële middelen	6	2	8	Wandeltochten, Akkerranden, Ganzenopvang, Fietsroute, Landschap- en weidevogelbeheer
Te weinig animo	2	3	5	Evaluatie natuurplannen, Hoogstam boomgaarden, Recreatiegebied, SAN aanvragen
Geen subsidie beschikking, door regels afgewezen	3	2	5	SAN aanvragen, Behoud Landschapselementen, Dijkrenovatie
Leden kunnen geen tijd vrijmaken	1	2	3	Cultuurhistorie, PR—activiteiten
Geen vergunningen	2	0	2	Windmolens en experimenten
Belangrijkste partij doet niet mee	1	1	2	Studie waterberging, Ruiterroute
Onvoldoende kennis	0	0	0	-

De redenen waarom projecten geen doorgang kunnen vinden zijn divers. In het schema staan de redenen die meerdere keren genoemd zijn voor een project. Onvoldoende financiële middelen wordt 6 keer genoemd door verenigingen met meer boerenleden en 2 keer door verenigingen met veel burgerleden. Het is niet duidelijk geworden waardoor dit komt. Uit de gesprekken bleek wel dat een agrarische natuurvereniging bij het realiseren van projecten gebaat is bij steun van Gemeenten en Provincie's. In een gebied, waar weinig steun is vanuit gemeentes of van het landelijk beleid, kost het verenigingen meer inspanningen om rond te komen en te blijven functioneren.

Opvallend is dat verenigingen niet één keer te weinig kennis als reden genoemd hebben. Het lijkt erop dat te weinig kennis geen belemmering vormt voor het starten van een project.

3.3 Kennis

3.3.1 Kennisbehoeften

In deze steekproef komt evenals in hoofdstuk 2 naar voren dat kennisbehoefte naar subsidieregelingen het grootst is (zie figuur 3.2). Alle geïnterviewde verenigingen gaven aan kennis over subsidies zeer belangrijk tot belangrijk te vinden. De kennisbehoefte naar soortenbeheer is wederom het laagst. Echter komt uit deze steekproef niet meer duidelijk naar voren dat bij verenigingen met veel burgerleden kennis over erfbeplanting belangrijker is dan bij verenigingen met veel boerenleden. Opvallend in deze enquête is de behoefte naar kennis over bedrijfsnatuurplannen. Deze is hoog bij verenigingen met veel burgerleden en laag bij verenigingen met veel boerenleden.

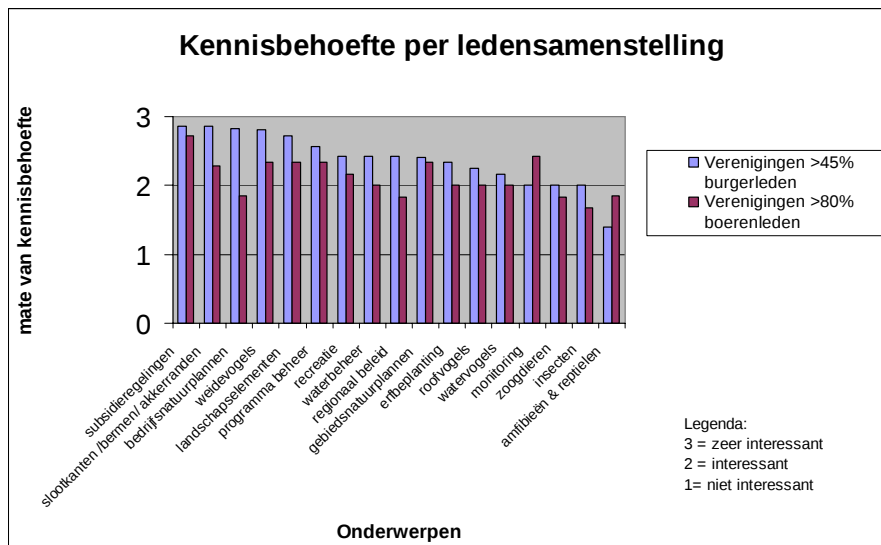

Fig. 3.2

In de enquête is naast de kennisbehoefte van de vereniging ook gevraagd naar kennisbehoefte van de individuele leden. Bij verenigingen met veel burgerleden, waren er duidelijk verschillen zichtbaar tussen individuele leden en de vereniging. Bij verenigingen met veel boerenleden was nauwelijks verschil. Bij verenigingen met veel burgerleden lag de kennisbehoefte rondom de onderwerpen subsidie, bedrijfsnatuurplannen, waterbeheer, regionaal beleid en gebiedsplan duidelijk lager bij de individuele leden dan bij de vereniging als geheel. De vereniging vindt deze onderwerpen veelal interessant tot zeer interessant, terwijl de leden deze niet interessant tot interessant vinden. Verder was de interesse tussen leden en verenigingen bij de overige onderwerpen ongeveer gelijk. Bij de verenigingen met veel boerenleden is er alleen een verschil zichtbaar tussen de individuele leden en de vereniging in kennis naar subsidieregelingen. Ook hier geldt dat de vereniging meer behoefte heeft aan deze kennis dan de leden.

3.3.2 Kennisbronnen

Aan de geïnterviewde verenigingen is gevraagd waar zij met name hun kennis vandaan halen. Vrijwel alle verenigingen gaven aan hun kennis te halen bij hun eigen leden (zie figuur 3.3). Daarna volgen provincie en brochures van onderzoeksinstituten als meest gebruikte kennisbronnen. Internet, boeken en ingenieurs- en adviesbureaus worden het minst gebruikt als kennisbron. Opvallend is dat regionale landbouworganisaties veel worden geraadpleegd door de verenigingen met veel boerenleden, terwijl géén van de geïnterviewde verenigingen met veel burgerleden deze kennisbron gebruiken. Dit zelfde geldt voor terreinbeheerdende organisaties en in mindere mate voor het LNV loket en het Steunpunt voor Programma Beheer. Van deze kennisbronnen maken met name de verenigingen met veel boerenleden gebruik. Daarnaast is het gemiddeld aantal geraadpleegde kennisbronnen bij verenigingen met veel boerenleden hoger dan bij verenigingen met veel burgerleden. Verenigingen met veel boerenleden gebruiken gemiddeld 7 verschillende kennisbronnen en verenigingen met veel burgerleden gebruiken gemiddeld 5 kennisbronnen.

Bij overige kennisbronnen zijn door verenigingen met veel burgerleden nog genoemd LNV regiokantoor, DLV en collega agrarisch natuurverenigingen.

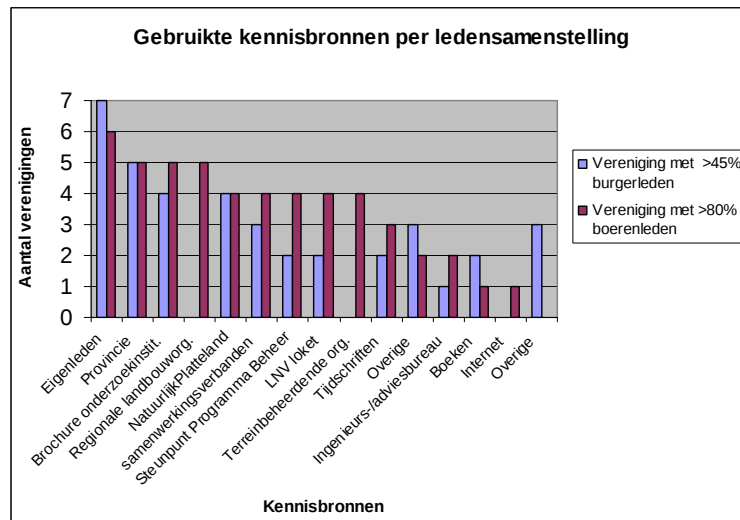

Fig:3.3

3.3.3 Expertisevelden van leden

De meeste kennis die leden inbrengen in de verenigingen liggen op het gebied van natuur- en landschapsbeheer en in wat mindere mate op recreatie (zie figuur 3.4). Plantenkennis wordt als expertise het meest ingebracht bij verenigingen met veel burgerleden. Verenigingen met meer boerenleden brengen vooral expertise in van vogels. Zoals is 3.2 staat aangegeven, kan dit gedeeltelijk worden veroorzaakt door de geografische spreiding van de verenigingen. Op het gebied van cultuurhistorie, educatie en zorg & welzijn zijn er maar weinig verenigingen waar hun leden expertise inbrengen.

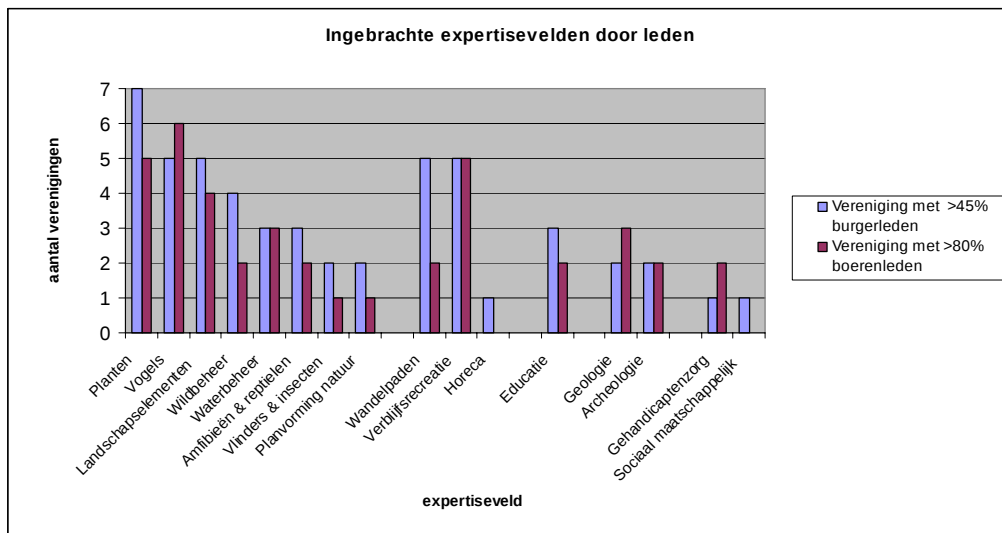

Fig. 3.4

Opvallend is de expertise op het gebied van wandelpaden. Het inbrengen van deze kennis door leden gebeurt duidelijk vaker bij verenigingen met veel burgerleden, dan verenigingen met veel boerenleden. Verder is het scala aan expertisevelden onder de leden bij verenigingen met veel burgerleden groter dan bij verenigingen met veel boerenleden. Het gemiddeld aantal ingebrachte expertisevelden per vereniging met veel burgerleden ligt op ruim 7 en bij verenigingen met meer boerenleden ligt het gemiddelde op 3. Hieruit blijkt dat verenigingen met veel burgerleden meer verschillende expertises in huis hebben, dan verenigingen met veel boerenleden.

3.4 Taken van leden

Bij vrijwel alle geïnterviewde verenigingen zijn leden actief in bestuur, financiële administratie, veldwerk, promotie & werving en fondsenwerving. Er zijn maar weinig verenigingen waarvan leden ook actief zijn op het gebied van zorg en waterbeheer. Tussen verenigingen met veel burgerleden en verenigingen met veel boerenleden zijn geen grote verschillen zichtbaar. In de verkoop van streekproducten valt wel op dat daar meer verenigingen met veel boerenleden actief zijn dan verenigingen met veel burgerleden (zie figuur 3.5).

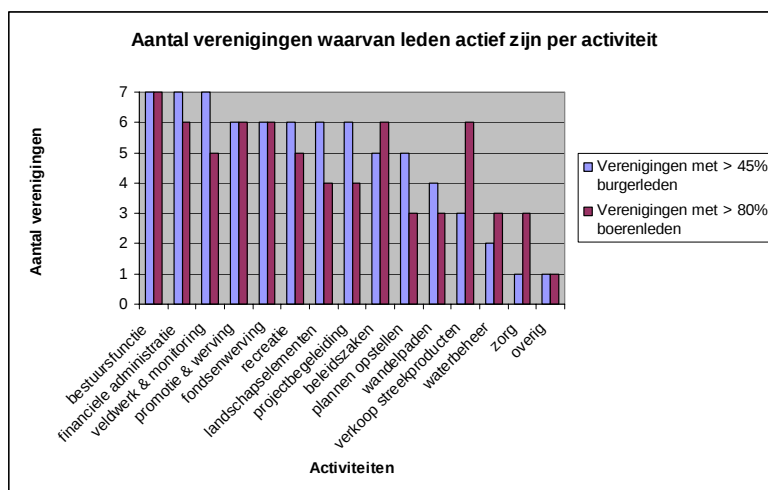

Fig. 3.5

Gemiddeld zijn per vereniging het grootste aantal leden actief op het gebied van landschapselementen (zie figuur 3.6). Hier is overigens ook een duidelijk verschil zichtbaar tussen verenigingen met veel burgerleden en veel boerenleden. Bij verenigingen met veel burgerleden zijn gemiddeld meer leden op een of andere manier actief op gebied van landschapsbeheer dan bij verenigingen met veel boeren. Bij promotie & werving is ook een klein verschil zichtbaar. In verenigingen met veel boerenleden zijn veelal meer leden actief op het gebied van promotie & werving dan bij verenigingen met veel burgerleden.

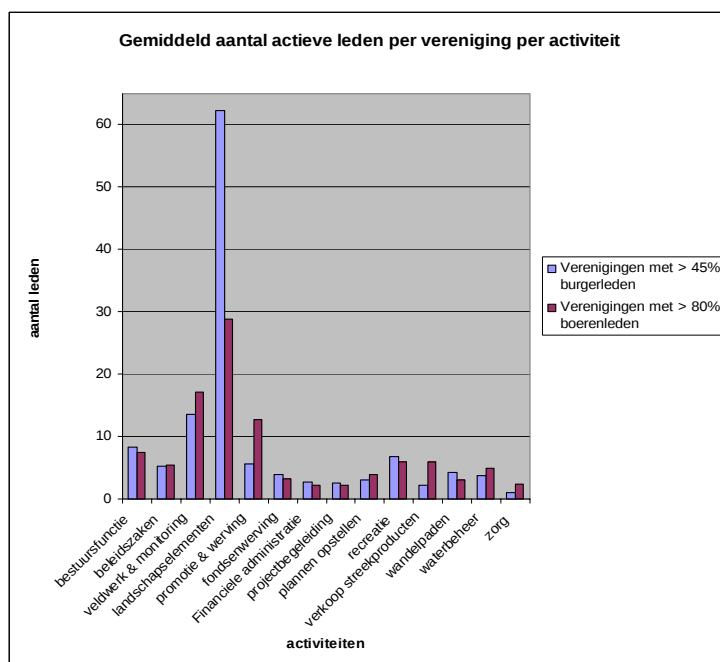

Fig. 3.6

Opvallend is als we ditzelfde overzicht weergeven met percentages van het totaal aantal leden, blijken verenigingen met veel boerenleden actiever te zijn. Procentueel gezien zijn meer leden actief bij verenigingen met veel boerenleden actief dan bij verenigingen met veel burgerleden. Door het hoge aantal leden van verenigingen met burgerleden blijft het een feit dat er meer mensen beschikbaar zijn voor het uitvoeren van taken. Met het lezen van figuur 3.6 moet rekening worden gehouden met het feit dat het gemiddeld aantal actieve leden per activiteit is berekend op basis van het aantal verenigingen die ook actief op het gebied van die activiteit.

Binnen de verenigingen met veel burgerleden is ook gekeken naar hoeveel burgerleden en hoeveel boerenleden actief zijn binnen een activiteit. Zoals in figuur 3.7 is af te lezen, zijn er geen grote verschillen tussen actieve burgerleden en boerenleden. Dit betekent dat burgerleden net zo actief deelnemen aan activiteiten als boerenleden binnen een vereniging. Een klein verschil is echter zichtbaar in de samenstelling van het bestuur. Bij alle geïnterviewde verenigingen nemen meer boerenleden dan burgerleden zitting in het bestuur.

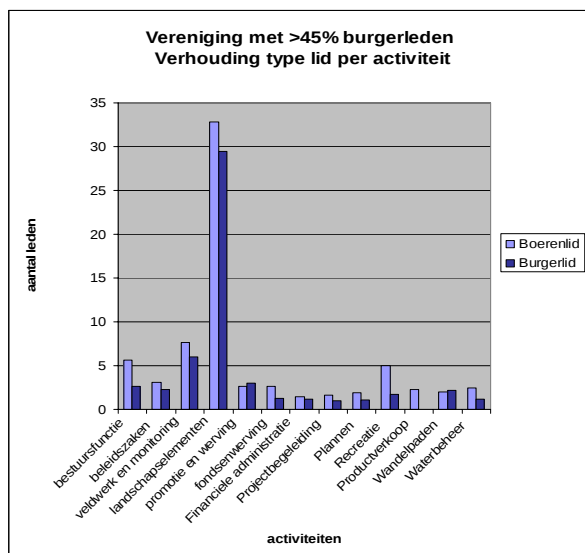

Fig. 3.7

Er is geen specifieke werkgroep die bij alle geïnterviewde verenigingen aanwezig is. De type werkgroepen variëren dan ook sterk per vereniging. Wel komt naar voren dat vrijwel geen vereniging een werkgroep heeft op het gebied van zorg. Er zijn ook geen grote verschillen zichtbaar in type werkgroepen tussen verenigingen met veel burger- en veel boerenleden (zie figuur 3.8). Kleine verschillen zijn zichtbaar bij werkgroepen voor beheer van landschapselementen en agrotourisme. Uit de enquête komt naar voren dat 4 van de 7 geïnterviewde verenigingen met veel burgerleden werkgroepen hebben voor deze thema's en slechts 2 van de 7 verenigingen met veel boerenleden (zie figuur 3.9). Ook het gemiddeld aantal werkgroepen per vereniging ligt iets hoger bij verenigingen met veel burgerleden. De verhouding is gemiddeld een kleine viertal verschillende werkgroepen per vereniging met veel burgerleden en gemiddeld 3 werkgroepen per vereniging met veel boerenleden.

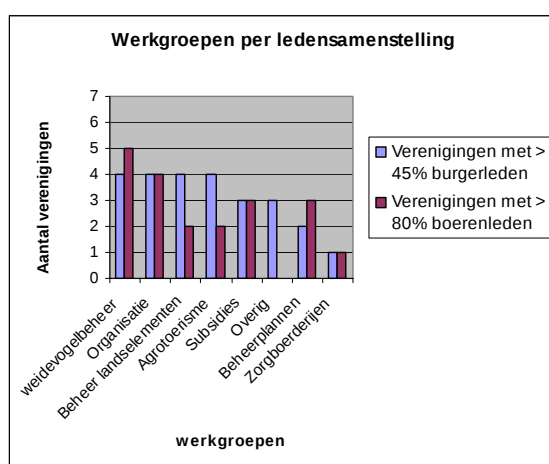

Fig. 3.8

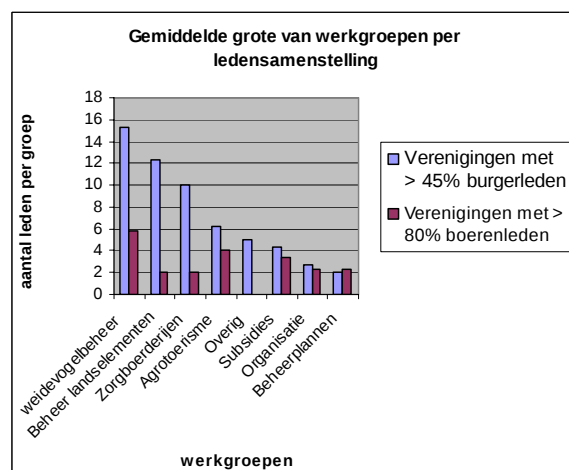

Fig. 3.9

Er is wel een duidelijk verschil zichtbaar in de grote van de verschillende werkgroepen tussen verenigingen met veel burgerleden en veel boerenleden (zie figuur 3.9). Een kanttekening aan deze figuur is, dat het gemiddeld aantal leden per werkgroep berekend is op basis van het aantal verenigingen die op dat gebied een werkgroep hebben. De grote van de werkgroep weidevogelbeheer bij verenigingen met veel burgerleden is dus op basis van 4 verenigingen en die van zorg op 1 vereniging.

Voorzichtig kan worden afgeleid dat in verenigingen met veel burgerleden veelal grote werkgroepen zijn op gebied van weidevogelbeheer en beheer van landschapselementen dit in tegenstelling tot verenigingen met veel boerenleden. Opvallend is dat weidevogelbeheer in paragraaf 3.2 niet als één van uitgevoerde projecten wordt genoemd door verenigingen met veel burgerleden. Mogelijk gaat het hier om vrijwilligerswerk, waardoor geen financiële middelen nodig zijn en om die reden niet als project wordt genoemd. Op het gebied van organisatie (administratie, communicatie) zijn de werkgroepen bij zowel verenigingen met veel burger- als boerenleden klein. Mogelijk is er op gebied van organisatie minder werk en is het efficiënter om dit in een kleine groep te doen. Voor werkgroepen op gebied van weidevogel- en landschapselementenbeheer ligt dit anders. Dat deze werkgroepen groter zijn bij verenigingen met veel burgerleden zal voor een groot deel ook samenhangen met het feit dat deze verenigingen vaak een groter ledenbestand hebben.

Onder overige zijn door 3 verenigingen met veel burgerleden werkgroepen genoemd voor Public Relation, wildbeheer, gebiedsplannen en uitvoering.

4 Resultaten en conclusie

Kennisbehoefte van agrarische natuurverenigingen

- Kennisbehoefte rondom subsidies en Programma Beheer komt elke keer naar boven ongeacht de regio, leeftijd of ledensamenstelling van agrarische natuurverenigingen. Daarnaast komen ook monitoring en inventarisatie erg vaak in de top vijf voor en in iets mindere mate komen gebiedsplannen, slootkantenbeheer, beheer landschapselementen en bedrijfsnatuurplannen hierin voor.
- Minste kennisbehoefte ligt bij specifiek soorten- of landschapsbeheer. Deels is dit te verklaren doordat deze vaak regiogebonden zijn. Daardoor zal dit in een landelijke inventarisatie minder duidelijk naar voren komen.
- De kennisbehoeften zijn deels regiospecifiek. Zo ligt de belangrijkste kennisbehoefte naast subsidies in Limburg rondom randenbeheer, in het noorden rondom inventarisatie natuurwaarden en in het oosten op het opstellen van plannen voor gebied, bedrijf en erf. Als we verder inzoomen op de regio Noord zien we dat binnen deze regio de kennisbehoeften voor een groot deel gelijk zijn. Er zijn kleine landbouwregio specifieke kennisvragen zichtbaar geworden zoals nestbescherming en kuikenoverleving in het noordelijk zand en noordelijk weide gebied.
- Jongere organisaties tot 7 jaar hebben kennisvragen over het Programma Beheer, overige subsidies en het inventariseren van natuurwaarde. Bij organisaties ouder dan 7 jaar verschuift dit meer naar kennis over subsidies en het beheer van landschapselementen.
- Kennisbehoeften sluiten vaak aan bij activiteiten die in organisatie veel worden uitgevoerd. Uitzondering is regio Zuid. In deze regio is een hoge kennisbehoefte aan slootkantenbeheer terwijl 1/3 van de organisaties in die regio daar pas mee bezig is.
- De ledensamenstelling van de agrarische natuurvereniging heeft een kleine invloed op de kennisbehoefte. Voor een aantal onderwerpen is dit duidelijk te zien. Zie volgende paragraaf.

Opvallend is dat tijdens de vraag-articulatie (zie bijlage 1: Resultaten vergelijkbaar onderzoek) met regiovertegenwoordigers van Natuurlijk Platteland (april 2003) naast randenbeheer ook duidelijk een behoefte aan kennis is over soortenbeheer. Dit in tegenstelling tot de enquête. Tijdens de vraag-articulatie zijn ook enkele vragen rondom het Programma Beheer naar voren gekomen. Deze liggen met name op gebied van soortgerichte pakketten (vraag 19) en de behaalde resultaten van de pakketten (vraag 20).

In Nederland concentreren de diverse vormen van recreatie zich in bepaalde regio's. Wandelen komt het meeste voor in het zuiden, westen en oosten. Agrarische bedrijven die zich openstellen voor bezoeken liggen vooral in het westen, zuiden en Limburg. Landelijk hebben verenigingen veel belangstelling voor toegankelijkheid en voor het onderwerp subsidie en wetten en minder in aankleding paden en verzekeringen. Analyse van de regio noord laat zien dat daar naast subsidie juist meer vraag is naar kennis over planontwikkeling en aankleding en minder behoefte aan kennis over wetgeving. Het verschil in kennisbehoefte op het gebied van recreatie tussen jonge en oude organisaties is gering. Jonge organisaties hebben meer behoefte aan kennis over verzekeringen en wetten en oudere over planontwikkeling. De vraag naar kennis over toegankelijkheid is het grootst in het oosten van het land. In het noorden en specifiek het noordelijke weidegebied is de kennisbehoefte relatief gering.

Kennisbehoefte van agrarisch natuurverenigingen met veel burger- en veel boerenleden

De ledensamenstelling van de agrarische natuurvereniging heeft een kleine invloed op de kennisbehoefte. In de eerste enquête onder 87 agrarisch natuurverenigingen kwam naar voren dat kennisbehoefte rondom erfbeplanting tot één van de belangrijkste behoorde bij verenigingen met veel burgerleden en tot één van de meest onbelangrijke bij verenigingen met veel boerenleden. Verder lag er duidelijk een hogere kennisbehoefte op gebied van nestbescherming, kuikenopvang en ganzenopvang bij organisaties met veel boerenleden. Hierdoor lijkt het of verenigingen met veel burgerleden minder behoefte hebben aan ecologische kennis. Om dit verder te onderzoeken is een steekproef gehouden onder 7 verenigingen met veel burgerleden en 7 verenigingen met veel boerenleden.

In de steekproef zijn echter geen grote verschillen meer zichtbaar in kennisbehoefte tussen de verenigingen

met veel boerenleden en verenigingen met veel burgerleden.

Alle geïnterviewde verenigingen gaven aan dat hun leden kennis inbrengen. Echter zijn binnen een vereniging met veel burgerleden gemiddeld meer verschillende expertisevelden aanwezig onder de leden dan binnen een vereniging met veel boerenleden.

Op welke gebieden er meer expertise aanwezig is, is moeilijk te zeggen. Wel kwam uit de steekproef naar voren dat verenigingen met veel burgerleden vaker leden hebben die kennis inbrengen op gebied van wandelpaden. Dit heeft zeer waarschijnlijk bijgedragen aan het gegeven dat 4 van de 7 ondervraagde verenigingen met veel burgerleden openstelling van boerenland heeft gerealiseerd en dat op dit gebied nauwelijks iets gebeurd onder de verenigingen met veel boerenleden. Burgers zouden een toegankelijk platteland mogelijk belangrijker vinden dan boeren, waardoor dit onderwerp een hogere prioriteit heeft bij verenigingen met veel burgerleden

Naast eigen leden, raadplegen verenigingen ook vaak de provincie of brochures van onderzoeksinstituten voor kennis. Het minst maken zij gebruik van internet, boeken en ingenieurs- en adviesbureaus. Opvallend is dat veel verenigingen met veel boerenleden regionale landbouworganisaties en terreinbeherende organisaties raadplegen terwijl geen van de geïnterviewde verenigingen met veel burgerleden hier gebruik van maakt. Ook blijkt dat verenigingen met veel boerenleden wat meer verschillende kennisbronnen gebruiken dan verenigingen met veel burgerleden. Een reden hiervoor kan zijn dat de behoefte om verschillende bronnen te benaderen bij verenigingen met veel burgerleden lager is, aangezien zij zelf vaak veel verschillende expertises onder de leden in huis hebben.

Het aantal leden dat deelneemt aan werkgroepen of andere activiteiten van een verenigingen is hoger bij het aantal verenigingen met veel burgerleden dan bij verenigingen met veel boerenleden. Waarschijnlijk simpel te verklaren uit het feit dat deze verenigingen meer leden hebben.

Het gemiddeld aantal actieve leden rondom beheer en onderhoud van landschapselementen ligt veel hoger binnen een vereniging met veel burgerleden dan bij een vereniging met veel boerenleden. Binnen een vereniging met veel burgerleden, zijn de burgerleden ook het vaakst actief op dit gebied. Hieruit kan worden afgeleid dat de grootste interesse en bijdrage van burgerleden ligt in het beheer en onderhoud van landschapselementen.

Burgerleden dragen echter niet alleen bij aan activiteiten rondom beheer en onderhoud van landschapselementen. Zij nemen even vaak actief deel aan de overige activiteiten als boerenleden doen. Men kan dus stellen dat burgerleden actief betrokken zijn bij alle activiteiten waar een vereniging zich mee bezig houdt, waardoor het zeker ook waardevolle leden zijn.

Er zijn geen duidelijke verbanden te leggen tussen kennisbehoefte, aanwezige expertise en activiteiten en projecten waarmee een verenigingen bezig is. Zo is er een hoge kennisbehoefte naar subsidies door zowel verenigingen met veel burger- als boerenleden en een hoge kennisbehoefte naar bedrijfsnatuurplannen bij verenigingen met veel burgerleden. Slechts enkele verenigingen hebben hierover expertise in huis en hebben werkgroepen gevormd rondom dit thema. Daarentegen zijn er ook onderwerpen zoals beheer en inrichting landschapselementen en weidevogelbeheer waarna een hoge kennisbehoefte is, waarvan ongeveer $\frac{3}{4}$ van de verenigingen aangeeft hierover al expertise van in huis te hebben. Mogelijk gaat het hier om verdiepingskennis. Opvallend is dat weidevogelprojecten bij 4 van de 7 verenigingen met veel boerenleden wordt uitgevoerd en door geen van de verenigingen met veel burgerleden.

Landschapselementenprojecten daarentegen worden door 4 van de 7 verenigingen met veel burgerleden worden uitgevoerd en door slechts 1 vereniging met veel boerenleden. Als teruggekeken wordt naar de expertise en werkgroepen is te zien dat verenigingen met veel burgerleden ook net vaker expertise en werkgroepen hebben op gebied van landschapsbeheer dan verenigingen met veel boerenleden. Voor een deel is dit te verklaren door de geologische ligging van de geïnterviewde verenigingen. Andersom geldt dit voor weidevogelbeheer. Het lijkt er op of er een lichte voorkeur voor landschapselementen is bij burgers en weidevogels bij boeren.

Opvallend resultaat uit de steekproef is dat kennisleemte geen beperking is om projecten niet door te laten gaan. Veelal is het tekort aan financiële middelen de grootste beperkende factor voor projecten.

Resultaten vergelijkbare onderzoeken (zie bijlage 1)

Kennisbehoefte van agrariërs over het Programma Beheer:

- Economische gevolgen en gevolgen op wetten zoals MINAS, mestrechten enz.
- Regelgeving die hierbij komt kijken (planologische en juridisch).
- Hoe goede keuze maken voor een pakket en hoe aanvraag indienen en mogelijk vergunningen aanvragen.
- Subsidieaanvraag (vaak als veel en lastig werk ervaren)
- Aanleg, inrichting en onderhoud van de natuurelementen

Enkele oplossingen voor het wegnemen van deze kennis zijn; regionale handleiding en regionaal loket, betere voorlichting via collega-boeren en standorganisaties, meer communicatie over regelgeving, duidelijke gebiedsplannen en minder bureaucratisch proces.

Kennisbehoefte bij agrarische en particuliere natuurbeheerders

Kennisbehoefte van boeren ligt vooral op gebied van ecologie, specifieke soortenkennis, praktische vaardigheden, doel van agrarisch natuurbeheer, te verwachte resultaten, monitoring en economisch effect. Al deze kennis moet praktisch en direct voor agrariër van toepassing zijn. Agrarische natuurorganisaties zijn of moeten de belangrijkste organisaties worden op het gebied van kennisuitwisseling met agrariërs en organisaties onderling. Bij particuliere beheerders ligt de vraag meer op hoe zij goede keuzes kunnen maken samen met intermediairs. Over het algemeen is kennis al aanwezig maar niet goed beschikbaar. Er moet meer samenwerking gaan plaatsvinden en vraag en aanbod moeten beter op elkaar afgestemd worden.

5 Aanbevelingen

De belangrijkste kennisvraag die uit de enquête onder agrarische natuurorganisaties naar voren kwam ligt op het gebied van het Programma Beheer. Uit het onderzoek 'Van landbouw naar natuur' van M.J.E. Braker (zie bijlage 1) en voor een klein deel uit de telefonische contacten met agrarische natuurorganisaties kwam naar voren dat de vragen over het Programma Beheer vooral gaan over o.a. de pakketkeuze en economische en wettelijke gevolgen van aanleg. Het is aan te bevelen om informatie aan te bieden die boeren en agrarische natuurorganisaties helpen keuzes te maken tussen de verschillende pakketten en inzicht te geven wat de gevolgen van de aanleg van deze pakketten zijn. Er zou een overzicht opgesteld kunnen worden waarin de beheerpakketten zijn verdeeld onder verschillende voorbeeld bedrijfstypen. De ondernemer kan dan kijken welke beheerpakketten het beste aansluiten op zijn eigen bedrijf. Per pakket zal ook kort op een rij moeten worden gezet het doel van het pakket, het beheervoorschrift en een voorbeeld van het eindresultaat (bv foto). Daarnaast zullen de economische en wettelijke gevolgen (MINAS, mestcontact, Mac Sharry) van deze pakketten moeten worden beschreven. Dit overzicht zou bijvoorbeeld in een brochure kunnen worden vormgegeven.

Uit zowel de enquête onder agrarische natuurorganisaties als uit het onderzoek van M.J.E. Braker kwam naar voren dat er veel vraag is naar kennis over monitoren en inventariseren van agrarische natuur. Ook hier zou een overzicht kunnen worden opgesteld met daarin per type inventarisatie/monitoring waar men deze kennis of expertise kan vinden. Mogelijk kan dit onderdeel ook aansluiten op het overzicht van de beheerpakketten.

Uit onderzoek komt ook naar voren dat de kennisvragen deels landelijk en deels afhankelijk zijn van de regio en opbouw van de vereniging. Doorstroom van kennis moet dan ook maatwerk zijn. Dit kan door bv. regionale loketten, handleidingen en betere voorlichting via collega-boeren en standsorganisaties.

Uit een steekproef onder een 14 tal verenigingen kwam naar voren dat vereniging met veel burgerleden vaak een hoger aantal leden heeft tov een vereniging met vrijwel alleen boerenleden. Deze burgerleden dragen net zo ook actief bij aan werkgroepen en andere activiteiten dan de boerenleden binnen een vereniging. Hierdoor is in totaal een veel hoger aantal leden actief voor een vereniging in verhouding tot verenigingen met vrijwel alleen boerenleden. Verder blijkt uit de steekproef dat bij verenigingen met veel burgerleden vaak meer verschillende expertisevelden onder de leden aanwezig is. Het is dan ook aan te bevelen om verenigingen ook open te stellen voor burgers. Zeker als een vereniging menskracht en expertise te kort komt op het gebied van recreatie en landschapselementen.

PPO, Praktijkonderzoek ASG en Alterra hebben recent een leidraad uitgebracht voor de aanleg van wandelroutes over boerenland. Deze leidraad bevat naast praktische informatie over inrichting van wandelpaden ook informatie over regelgeving en subsidies. Een groot deel van de vragen worden in deze leidraad beantwoord.

Tekort aan kennis blijkt niet de belangrijkste reden te zijn waarom projecten niet doorgaan. Veelal is het geldtekort het belangrijkste probleem bij de opstart van projecten. Duurzame financiering is van belang voor de continuïteit van ANV's. Op het moment wordt veel onderzoek gedaan naar duurzame financieringsmogelijkheden. Wellicht dat als hier kansrijke concepten uit naar voren komen dit het aantal projecten die succesvol gestart worden verhoogd.

Bijlage 1 : Resultaten vergelijkbare onderzoeken

1. Van landbouw naar natuur?

'Van landbouw naar natuur?', Kennisleemte bij particulier natuurbeheer' is een onderzoek uitgevoerd door M.J.E. Braker van het Praktijkonderzoek van Animal Sciences Group van Wageningen UR en uitgegeven in september 2003 te Lelystad. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van LNV. Dit hoofdstuk als bijlage toevoegen. In de conclusie en resultaten dan ook alleen onze eigen zaken bespreken. En daar waar relevant verwijzen naar vergelijkbaar onderzoek. In de bijlage.

Opzet onderzoek

Vanuit de achtergrond dat LNV natuurbeheer wil stimuleren via de subsidieregeling Programma Beheer is een onderzoek gedaan naar de kennisleemte bij agrariërs en particulieren bij het overgaan op particulier natuurbeheer en naar manieren om deze kennisvragen op korte termijn weg te nemen. In dit onderzoek zijn op basis van literatuurstudie en interviews de belangrijkste kennisleemte in beeld gebracht. Er zijn 4 interviews afgenomen in bij advies- en belangenorganisaties waaronder SBNL, Eelerwoude ingenieursbureau BV, Stichting Stimuland Overijssel en ZLTO. Daarnaast zijn 6 interviews afgenomen bij agrariërs (3 akkerbouw, 3 veehouderij) die door eerder genoemde organisaties zijn begeleid bij het omzetten van landbouwgrond in natuur.

Resultaten onderzoek kennisbehoefte

Kennisbehoefte die agrariërs hebben zijn opgedeeld in 3 fases:

1. Beeldvorming: Agrariërs willen weten of hun bedrijf in aanmerking komt voor omzetting in natuur en of zij in aanmerking komen voor de subsidieregeling Programma Beheer. Zij hebben kennis nodig over de economische gevolgen van de omzetting voor het bedrijf. Ook spelen de effecten van omzetting op MINAS en mestrechten, op de groeiomogelijkheden van het bedrijf en op de beperkingen door natuurontwikkeling een belangrijke rol.
2. Regelgeving: Agrariërs hebben kennis nodig over de planologische en juridische vraagstukken van de omzetting, waarbij de benodigde vergunningen een belangrijke rol spelen.
3. Aanvraag: Agrariërs hebben kennis nodig over de pakketkeuze, de aanvraag en de subsidieregelingen.
4. Aanleg en beheer: Wanneer de aanvragen zijn goedgekeurd hebben agrariërs informatie nodig over de aanleg, inrichting en onderhoud van deze natuurdoelen.

Aanbeveling oplossing voor het wegnemen van kennisbehoefte

- Regionale handleiding. Er moet een praktische, regionale handleiding gemaakt worden die op agrariërs en particulieren is gericht. Hierin moet de procedure van omzetting van landbouwgrond in natuur stap voor stap worden behandeld. De procedure moet voor agrariërs in begrijpelijke taal en termen worden uitgelegd.
- Regionale loketfunctie. Er moet een goed werkende loketfunctie op regionaal niveau zijn voor het (agrarisch) natuurbeheer. Hierbij is het vooral belangrijk dat het aanspreekpunt gevoel heeft voor zowel agrarische zaken als voor ambtelijke zaken. Daarnaast moet deze persoon de regelgeving kunnen interpreteren en toepassen. Het loket moet agrariërs kunnen doorverwijzen naar de juiste instanties.
- Verbeterde voorlichting. Er moet betere voorlichting gegeven worden aan agrariërs die omzetting overwegen over de regelgeving en de gevolgen van omzetting voor het bedrijf. Deze voorlichting moet ook gegeven worden aan collega-agrariërs en standsorganisaties omdat zij omzetting sterk kunnen beïnvloeden door tegenwerking en het starten van diverse procedures.
- Positief in de media. De omzetting van landbouwgrond in natuur zou op een meer positieve wijze onder de aandacht van agrariërs gebracht kunnen worden door middel van artikelen in de pers.
- Communicatie over regelgeving. Er zou betere communicatie plaats moeten vinden over de regelgeving

en tussentijdse veranderingen in de regelgeving moeten zo min mogelijk worden aangebracht. Wanneer tussentijdse verandering in regelgeving nodig zijn, moeten deze duidelijk worden gecommuniceerd naar deelnemers van de regeling en de potentiële doelgroepen.

- Duidelijke gebiedsplannen. Er moet in beheersplannen en ontwikkelingsvisies duidelijk worden weergegeven waar particulier natuurbeheer gewenst is, welke vormen van particulier natuurbeheer mogelijk of gewenst zijn en wat er precies van de agrariërs gevraagd wordt.
- Vereenvoudiging van het proces. Het proces van omzetting moet klantvriendelijker, makkelijker en minder bureaucratisch gemaakt worden; het langdurige proces schrikt nu veel agrariërs af. Daarnaast moet er in de regelgeving rekening gehouden worden met verschillen in regio's waardoor de regeling beter toepasbaar wordt. De weerstand die nu aanwezig is tegen omzetting moet zoveel mogelijk worden opgeheven.

2. Verkenning kennisvergroting bij agrarische en particuliere natuurbeheerders

Dit is een verkennend onderzoek, uitgevoerd door José Dijkstra en Loek Treep van het Expertise Centrum LNV en uitgegeven in juli 2003 te Ede. Opdrachtgever is Directie Natuur.

Opzet onderzoek

In het strategisch Akkoord van kabinet Balkenende 1 is aangegeven dat de realisatie van de EHS voor een groter deel door beheer door particulieren en agrariërs en voor een kleiner deel door beheer verwerving zal moeten plaatsvinden. Dit houdt in dat ongeveer 26.500 ha extra beheer door particulieren en agrariërs waarvan +/- 75% via SN en 25% via SAN. Om dit te kunnen bewerkstellen is in dit onderzoek gekeken naar welke noodzakelijke kennis en ervaring bij de doelgroep (agrariërs en particulieren) nodig is over natuurbeheer, welke organisaties die kennis en ervaring hebben en welke bereidheid er is om die te delen met de doelgroep en tot slot is er gekeken naar hoe de kennis en ervaring het beste rechtstreeks door de aanbieders en/of via intermediaire aan de vragers kan worden aangeboden. Deze verkenning is tot stand gekomen aan de hand van een beperkte literatuuraadpleging, een aantal interviews met medewerkers van organisaties die belangrijke actoren in het particulier en agrarisch natuurbeheer zijn en via consultatie van EC-LNV deskundigen.

Resultaten onderzoek

Kennisvragen bij agrariërs

- algemene kennis van ecologie en specifieke kennis van de soorten die een centrale rol spelen, zo mogelijk aansluiten op eigen grondgebied van boer.
- Kennis over ontwikkelingsbeheer en herstelbeheer
- Praktische vaardigheden die men direct op eigen bedrijf kan toepassen
- Doel van agrarisch natuurbeheer en de resultaten die hiermee te bereiken zijn (monitoring is hieraan verbonden)
- Economische effecten van agrarisch natuurbeheer op bedrijf (wat brengt het op en wat kost het)

Van agrarisch natuurbeheer naar reservaatbeheer neemt de complexiteit van natuurbeheer toe, waarmee ook de kennis die daarvoor nodig is. Wanneer de agrariër meer bij beheer betrokken raakt en gemotiveerder wordt, neemt de behoefte aan kennis vaak ook toe. De kennis over agrarisch natuurbeheer is een mix van natuurbeheer en agrarische (bedrijfseconomische) kennis.

De kennisaanbod moet een praktische insteek hebben. Vaak zijn er nog tegenstellingen tussen afspraken die op een hoog niveau worden gemaakt en de uiteindelijke uitvoering. Dit veroorzaakt wantrouwen tussen de partijen. Agrarische natuurverenigingen zijn de belangrijkste organisaties voor de kennisvergroting en ervaringsuitwisseling op gebiedsniveau (veelal is die kennis al aanwezig). Wel is het belangrijk dat er ook

kennissuitwisseling tussen agrarische natuurbeheerverenigingen plaats vindt om van elkaar te leren.

Kennisvragen bij particuliere natuurterreineigenaren

Particuliere natuurterreineigenaren hebben meer de neiging om kennis in te huren bij ingenieursbureaus of rentmeesters. Het kennisaanbod moet dan ook gericht zijn op inzichtelijk maken van keuzes om samen met intermediairen tot een goede beslissing te komen.

Algemene conclusie

De benodigde kennis is aanwezig maar meestal niet in de goede vorm en op het juiste tijdstip beschikbaar. Er is veel versnipperde kennis aanwezig. Het is ook niet nodig dat alle individuele natuurbeheerder alle kennis in huis hebben, maar dat de benodigde kennis door kennissuitwisseling op de goede momenten bereikbaar is. Het meer samenwerken binnen verschillende netwerken van natuurorganisaties en agrariërs kan daarbij een bijdrage leveren. Veel informatie is top-down tot stand gekomen en voldoet niet aan de behoefte van de beheerders. Er is ook behoefte om van elkaar ervaringen te leren, bv via werkbezoeken.

3. Vraag-articulatie agrarisch natuurbeheer

Opzet vraag-articulatie

Uit de bijeenkomst Vraag-articulatie agrarisch natuurbeheer zijn een aantal onderzoeksvragen naar voren gekomen. Deze bijeenkomst van onderzoekers van PPO, PV en regiovertegenwoordigers van Natuurlijk Platteland is gehouden op 1 april 2003 te Lelystad. In onderstaande lijst staan vragen die betrekking hebben op de wensen van agrarische natuurverenigingen.

Resultaten

	Randen
1	Hoe kan ingroei van riet/gras vanuit talud randen in voorkomen worden?
2	Hoe voorkom je vergrassing en veronkruiding van randen?
3	Wat is de meest optimale samenstelling van randen voor antagonisten (natuurlijke vijanden)?
4	Wat is de invloed van akkerranden op de waterkwaliteit van aangrenzende sloten?
5	Hoe kun je aantonen dat voor kwaliteit langdurige contracten nodig zijn (Programma Beheer)?
6	Wat zijn de randvoorwaarden voor goede kwaliteit van agrarisch natuurbeheer? (aantonen dat maatregelen wel werken, maar dat randvoorwaarden anders moeten; agrarisch natuurbeheer is meer dan Programma Beheer)
7	Welke interacties bestaan er tussen rand en akker/weide? (zowel positief als negatief)
8	Wat is de minimale breedte voor kwalitatief hoogwaardige randen bij verschaalbeheer (weide + akker)?
	Welk optimale beheersregime hoort hierbij?
	Wat is de interactie met grondsoort/waterpeil? (wat is waar haalbaar?)
9	Hoe functioneren akkerranden als verbindingsweg?
	Verbindingswaarde voor flora en fauna?
	Wat is de optimale rand in relatie tot doelsoorten?
	Wat is de optimale oppervlakte/lengte voor verbinding?
	Wat is het optimum tussen oppervlakte en spreiding? (relatie kwaliteit-kwantiteit)
10	Welk (type) gewas kan langs welke rand worden geteeld?
11	Hoe kan bermbeheer worden afgestemd op beheer van aangrenzende randen?
	Soorten
12	Welk bedrijfssysteem is optimaal voor soortbenadering? (randvoorwaarde is duurzame bedrijfsvoering)
13	Hoe kunnen bijen en andere bestuivers worden bevorderd?
14	Welk beheer is optimaal om overzomerende/overwinterende ganzen te lokken/weg te houden?
15	Wat is het effect van ganzen op flora en fauna?
16	Is de info over ganzenproblematiek (ecologie/voorkeuren/etc) overzichtelijk te bundelen?
17	Welke invloed (positief en negatief) heeft de landbouw op vogels binnen vogelrichtlijngebieden?
	Welke soorten profiteren van reservaatgebieden?
	Welke soorten profiteren van landbouw?
	Welke soorten profiteren van afwisseling landbouw-natuur

	<i>Welke soorten zijn gebonden aan landbouw?</i>
18	Welke rol kan landbouw spelen in habitatrealisatie voor amfibieën? Wat is de inpasbaarheid in bedrijfssystemen, welke maatregelen, welke schaal?
19	Wat zijn de ideale pakketten voor doelsoorten die in Programma Beheer zijn geformuleerd? Waar zijn die het meest kansrijk?
20	Welke kwaliteit heeft een agrariër geleverd bij 14 in plaats van de vereiste 15 soorten planten? (betaling voor inspanning of voor resultaat?)
21	Hoe kan agrarisch natuurbeheer bijdragen aan dierenwelzijn van landbouwdieren?
22	Wat is de ecologische waarde van erfbeplanting in relatie tot doelsoorten? (niet landschappelijk!)
23	Wat is de effectiviteit van weidevogelbeheer
	Overig
24	Hoe kan het best worden omgegaan met (sloot/berm)maaisel?
	<i>Wat zijn de mogelijkheden voor vercompostering/verspreiding binnen de randvoorwaarden van de wet?</i>
	<i>Welke methoden kunnen worden ontwikkeld die goed inpasbaar zijn in de bedrijfsvoering en geen problemen opleveren voor milieu onderbouwing voor- en nadelen.</i>
25	Hoe kan een regionale kringloop van voedingsstoffen worden vormgegeven? (regionaal composteren, regionaal afzetten)
26	Wat is de effectiviteit van agro-ecologische netwerken voor flora en fauna als leefgebied?
27	Wat kunnen agro-ecologische netwerken betekenen als verbindingsstructuur als ze naast/tussen natuurgebieden liggen
28	Kan een pakket kruidenrijk grasland een stepping-stone zijn? Welke soorten profiteren? Wat is de minimale perceelsgrootte?
29	Hoe kun je de overgang landbouw-natuur minder scherp maken met behulp van nieuwe landbouw-natuursystemen?
30	Hoe voorkom je predatie van doelsoorten? Of mag predatie?
31	Wat is de meest ideale rand voor antagonisten (natuurlijke vijanden)? Wat is de invloed op landbouw en wat op natuur (biodiversiteit)? Hoe kunnen deze randen een rol spelen in het landschap?
32	Kennisverspreiding: Hoe komt kennis beschikbaar voor praktijk / Welke vorm is het meest geschikt?

De in geel aangemerkte vragen behoren tot de top-10 onderzoeksvragen van Natuurlijk Platteland.

Een deel van deze vragen zullen binnen het LNV programma Multifunctionele bedrijfssystemen dit jaar of begin volgend worden opgepakt en verder uitgewerkt.

Bijlage 2 : Ligging van 110 actieve ANV's in Nederland

Legenda

● Actieve ANV (110)

Naam samenwerkingsverband	Plaats	provincie
1. Amstel, De	Amstelveen	Noord-Holland
2. Bergen	Bergen	Noord-Holland
3. De Wieringen	De wieringen e.o. (Den Oever)	Noord-Holland
4. Schagen i.o.	Schagen	Noord-Holland
5. Haarlem/Spaarnwoude	Santpoort	Noord-Holland
6. Haarlemmermeer	Nieuw Vennep	Noord-Holland
7. Lieuw, De	Oud Schild	Noord-Holland
8. Noordkop i.o.	't Zand	Noord-Holland
9. Rotgans, De	Hippolytushoef	Noord-Holland
10. Tussen Y en Dijken	Uitgeest	Noord-Holland
11. Vechtvallei	Muiderberg	Noord-Holland
12. Waterland	Purmerend	Noord-Holland
13. West-Friesland	Obdam	Noord-Holland
14. Geestgrond	Wassenaar	Zuid-Holland
15. Hâneker, Den	Lexmond	Zuid-Holland
16. Hollandse Venen, De	Zevenhoven	Zuid-Holland
17. Weidehof Krimpenerwaard	Bergambact	Zuid-Holland
18. Lange Ruige Weide	Driebruggen	Zuid-Holland
19. Parmey, De	Bodegraven	Zuid-Holland
20. Rietgors	Strijen	Zuid-Holland
21. Santvoorde	Wassenaar	Zuid-Holland
22. VAN Ade/STAG	Warmond	Zuid-Holland
23. Vockestaert	Den Hoorn	Zuid-Holland
24. Voorne Putten i.o.	Voorne	Zuid-Holland
25. Weide & Waterpracht	Reeuwijk	Zuid-Holland
26. Wetering, De	Aarlanderveen	Zuid-Holland
27. Wijk en Wouden	Hazerswoudedorp	Zuid-Holland
28. Ark en Eemlandchap	Bunschoten	Utrecht
29. Lopikerwaard	Benschop	Utrecht
30. Leusder Horstee	Leusden	Utrecht
31. Utrechtse Venen, De	Kamerik	Utrecht
32. Agrarisch Natuurbeheer Goes i.o.	Wolphaartsdijk	Zeeland
33. Akkerleven	Colijnsplaat	Zeeland
34. Bloeiend West Zeeuwsch-Vlaanderen	Sluis	Zeeland
35. Natuurlijk Walcheren	Meliskerke	Zeeland
36. SANELT (Tholen)	Oud Vossemeer	Zeeland
37. Zak van Zuid-Beveland	Nisse	Zeeland
38. Zonnestraal	Brouwershaven	Zeeland
39. Baarle Nassau e.o.	Etten Leur	Noord-Brabant
40. Beerse Overlaet, D'n	Empel	Noord-Brabant
41. Groene Woud, Het	Liempde	Noord-Brabant
42. Land van Cuyk	Beers	Noord-Brabant
43. Maashorstboeren	Nistelrode	Noord-Brabant
44. Overlegplatform Duinboeren	Biezenmortel	Noord-Brabant
45. Milieucoöperatie Peel, De	Helenaveen	Noord-Brabant
46. Vliet, Projectgroep de	Etten Leur	Noord-Brabant
47. Agr. belangenver. Mariapeel e.o.	America	Limburg
48. Agr. Perspectief Maasduinen, St.	Bergen	Limburg
49. Boeren met Natuur	Swalmen	Limburg
50. Dynamisch Platteland, St.	Grubbenvorst	Limburg
51. Innovatief Platteland Venray e.o., St.	Swolgen	Limburg
52. Mergellandcoöperatie	Klimmen	Limburg
53. Milieuwerkgroep LLTB-kring Midden Limburg	Weert	Limburg
54. Peel en Maas, Milieucoöperatie	Panningen	Limburg
55. VAN Schwienswei	Valkenburg	Limburg
56. ANLV De Eendracht	Sebaldeburen	Groningen
57. Slochteren, VAN	Slochteren	Groningen
58. Stad en Ommeland, ver. Duurzame landbouw	Ezinge	Groningen
59. Meervogel	Gaarelsweer	Groningen
60. Wierde & Dijk	Leens	Groningen
61. Boer en natuurvereniging Midwolde	Lettelbert	Groningen
62. Zuidelijk Westerkwartier Zuid	Zevenhuizen	Groningen
63. Achtkarspelen, VANL	Drogeham	Friesland
64. Vereniging Eastermar's Lnsdouwe (VEL)	Oostermeer	Friesland
65. Ameland, VAN en ganzenopvang	Ballum	Friesland
66. Boeren Natuurlijk (Terschelling)	Lies	Friesland
67. Bosk en Greide	Oudermirdum	Friesland
68. Coöperatie 't Butlan U.A.	Grou	Friesland
69. Dantumadeel, VAL	Damwoude	Friesland
70. Eastermar's Lânsdouwe	Rottevalle	Friesland
71. Fiurlannen, De	Aldeboarn	Friesland
72. Gagelvenne	Beesterzwaag	Friesland

73. Guozzenbehear Kuststripe Wunseradiel-Sud	Makkum	Friesland
74. Kollumer Grien	Triemen	Friesland
75. Schiermonnikoog, ver. Boerenbelang	Schiermonnikoog	Friesland
76. Smelne's Singellân	Boelenslaan	Friesland
77. Súdwesthoeke, ganzengedoooggebied De	Heidenskip	Friesland
78. Terschelling, ver. Boeren met ganzen	Terschelling	Friesland
79. Tusken Tsjûkemar en Tsjonger	St. Johannesga	Friesland
80. Wâld & Finnen	Oenberg	Friesland
81. Weststellingwerf, VAN	Beesterzwaag	Friesland
82. Maolaand, 't	Wapse	Drenthe
83. Boermarke Wapserveen, St.	Wapserveen	Drenthe
84. Het Hooge Wold	Alteveer	Drenthe
85. Riestlaand, 't	De Wijk	Drenthe
86. Kop van NOP	Rutten	Flevoland
87. Rivierduingebied	Lelystad	Flevoland
88. Berkel & Slinge	Eibergen	Gelderland
89. Capreton, De	Hedel	Gelderland
90. Fraterwaard	Doesburg	Gelderland
91. Lingestreek i.o.	Driel	Gelderland
92. Marke Vragender Veen	Vragender	Gelderland
93. Natuurbeheer Groen Goed	Livelde	Gelderland
94. Veluwezoom Ijsselvallei	Emst	Gelderland
95. PAN Winterswijk	Winterswijk	Gelderland
96. Ploegdriever, De	Nimegen	Gelderland
97. Rijk, Maas & Waal	Puiflijk	Gelderland
98. Rijnstrangen	Herwen	Gelderland
99. t Onderholt	Vorden	Gelderland
100. Tieler- en Culemborgerwaard, VANL	Beesd	Gelderland
101. Langs Lanen en Landouwen	Didam	Gelderland
102. Vereniging Plattelandsbeheer Issala	Lettele	Overijssel
103. Kopse agrarische natuurvereniging	Steenwijkerland e.o. (Paasloo)	Overijssel
104. Ommer Marke (Stimarke)	Omme	Overijssel
105. Reggestreek	Wierden	Overijssel
106. Stichting Sanno	Giethoorn	Overijssel
107. Stichting Lonneker Marke	Enschede	Overijssel
108. St. Groen Losser	Losser	Overijssel
109. STAWEL/STALESCH	Enschede	Overijssel
110. ST. Plattelandsontwikkeling Tubbergen	Tubbergen	Overijssel

Bovenstaande gegevens zijn afkomstig uit de enquête Natuurlijk Platteland 2001-2002